

บทที่ 4

สภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มในสังคมการเมือง

...รัฐบาลนี้ถือว่าความสามัคคีภายในชาติ เป็นรากฐานสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จ ในการพัฒนาประเทศ ฉะนั้น สิ่งใดที่จะก่อให้เกิดความแตกแยกเกิดขึ้นภายในชาติแล้วรัฐบาลจะขจัดให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาดและจะปฏิบัติการทุกอย่างเพื่อเสริมสร้างและรักษาความสามัคคีภายในชาติให้เข้มแข็งมั่นคง (58: 380)

จอมพลถนอม กิตติขจร

เจตนารมณ์ที่สำคัญของคณะทหารที่ได้ทำการยึดอำนาจรัฐในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ประการหนึ่ง ได้แก่ การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองภายในระบบการเมืองไทย มาไว้ที่ตัวบุคคลเพียงคนเดียว หรือคณะบุคคลเพียงคณะเดียว เนื่องจากสภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตย ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475 ตามความคิดเห็นของบรรดาผู้นำทางการเมืองการทหาร ในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น กระบวนการทางการเมืองไทย เท่าที่ผ่านมาในอดีต มีแต่สภาพของความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ระบอบการเมืองการปกครองขาดความมั่นคงเท่าที่ควร และการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งทางการเมืองการปกครอง ก็ปราศจากซึ่งเอกภาพในค่านิยมของการดำเนินการ จนนำไปสู่การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในปี พ.ศ.2501 ในที่สุด

ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจของคณะทหารซึ่งทำการยึดอำนาจรัฐในปี พ.ศ. 2501 นั้น เป็นไปทั้งในทางการเมืองการปกครอง และในทางสังคมเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในทางการเมืองนั้น คณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้นเป็นองค์กรที่ทำการผูกขาดอำนาจในการปกครองบริหารประเทศแต่เพียงองค์กรเดียว อำนาจในการตัดสินใจสุดท้าย อำนาจในการปกครองบังคับบัญชาสมาชิกทุกกลุ่มภายในสังคมการเมือง ด้วยการอาศัยกำลังอำนาจทางการเมืองการทหารเป็นสำคัญ และสิทธิอำนาจซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย รวมทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม ล้วนแต่รวมอยู่ที่คณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้นทั้งสิ้น

ในทางเศรษฐกิจสังคมนั้น คณะทหารผู้ปกครองประเทศในช่วงเวลานั้น ได้ทำ

การผูกขาดอำนาจในการควบคุม แสวงหา และรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และฐานะตำแหน่งทางสังคม อันมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับอำนาจทางการเมืองการปกครองอย่างแยกไม่ออก และมีส่วนในการเสริมสร้างผลักดันซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญด้วย

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจดังกล่าวนี้ หากมีความคงตัวอยู่ในลักษณะเดียวตลอดระยะเวลาที่คณะทหารมีอำนาจปกครองบริหารประเทศไม่ แต่มีการแปรเปลี่ยนอยู่อย่างค่อยเป็นค่อยไปอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ ในระยะแรก ภายหลังจากยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในปี พ.ศ.2501 ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจมีอยู่ค่อนข้างจะสมบูรณ์เต็มที่ โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้นำสูงสุดแค่เพียงผู้เดียว และเป็นที่ยอมรับกันของคนทุกกลุ่ม ภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น เนื่องจากเหตุผลในค่านิยมคตินิยมส่วนบุคคล ซึ่งมีลักษณะของความเข้มแข็ง เกิดจากการตัดสินใจสูง และมีภาวะผู้นำเป็นที่ประทับใจของสาธารณชน

ลักษณะพื้นฐานของการรวมศูนย์อำนาจของกลุ่ม "ถนอม-ประภาส"

ภายหลังจากการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์แล้ว ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจดังกล่าวนี้ ได้มีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิม คือลักษณะของการมีผู้นำสูงสุดแค่เพียงคนเดียว โดยเป็นที่ยอมรับจากทุกกลุ่มในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้นอย่างสมบูรณ์ และโดยปราศจากการโต้แย้งใด ๆ ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจในเวลานั้น แม้ว่าจะมีสภาพของการยอมรับจอมพลถนอม กิตติขจร ในการเป็นผู้นำของกลุ่มต่างๆ ในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น ซึ่งได้มีการร่วมมือกันในการยึดอำนาจรัฐในปี พ.ศ.2501 แต่ลักษณะของการยอมรับในตัวของจอมพลถนอมนั้น กลับมีสภาพของการยอมรับในฐานะผู้ที่ทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ในค่านิยมต่างๆ ในระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น

ในเวลาเดียวกัน ความสัมพันธ์ในทางเครือญาติระหว่างกลุ่มตระกูลกิตติขจร และกลุ่มตระกูลจารุเสถียร ซึ่งได้มีการเชื่อมโยงต่อกันด้วยการแต่งงานระหว่างพันเอกณรงค์ กิตติขจร กับนางสาวสุภาพร จารุเสถียรนั้น ได้ส่งผลทำให้ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งได้มีอยู่ในสภาพที่มีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิมแล้วนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจโดยการอาศัยความสัมพันธ์ใน

ทางเครือญาติ มีผลทั่วทุกกลุ่ม "ถนน-ประภาส" กลายเป็นกลุ่มทางการเมืองที่ทรงพลัง
อำนาจทางการเมือง ซึ่งรวมตลอดไปถึงการเมืองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและฐานะตำแหน่ง
ทางสังคม มากที่สุดในสังคมการเมืองไทยในช่วงเวลานั้น จึงเป็นการรวมศูนย์ที่มีลักษณะ
ที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ ที่กล่าวเช่นนั้นก็เนื่องจากเหตุผลที่ว่า ภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศ
ในเวลานั้น ยังมีกลุ่มผู้นำอื่นๆ อีกหลายกลุ่ม ซึ่งล้วนแต่มีพลังอำนาจในการต่อรองทางการเมือง
เมืองการตัดสินใจทั้งสิ้น แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านั้นก็มีฐานะเป็นเพียงกลุ่มผู้ร่วมงานของกลุ่ม
"ถนน-ประภาส" เท่านั้น ในสภาพเช่นนี้ ความขัดแย้งทางสังคมการเมืองย่อมจะต้อง
เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองของกลุ่ม "ถนน-ประภาส" นี้
มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า

ในยุคที่กลุ่ม ถนน-ประภาส-ณรงค์ มีอำนาจทางการเมืองคือ ระหว่างช่วง 8
ธันวาคม 2506-14 ตุลาคม 2516 รวมระยะเวลา 9 ปี 9 เดือน 25 วันนั้น ได้
มีการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและการทหารอยู่ในกลุ่มของตน โดยเฉพาะ
จอมพลประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ระหว่าง 11 ธันวาคม
2507 - 30 กันยายน 2516 รวม 9 ปี โดยปล่อยตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกให้
พลเอกกฤษณ์ สีวะรา เมื่อ 1 ตุลาคม 2516 ในตำแหน่งทางการเมือง จอมพล
ถนน กิตติขจรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
ตั้งแต่ปี 2507-2516 เช่นเดียวกับจอมพลประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งรอง
นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตลอดช่วงปี 2507-2516
การควบคุมตำแหน่งสำคัญทางทหารและตำแหน่งสำคัญทางการเมืองตลอดมาระบบ
การเมืองจะเปิดให้มีการเลือกตั้งและมีสภาผู้แทนราษฎรในช่วงปี 2512-2514 การ
รวมศูนย์อำนาจเช่นนี้ ทำให้พอลคา นักธุรกิจ วิ่งเข้าหาผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อ
ปกป้องผลประโยชน์ของตน อีกทั้งกลุ่มผู้นำรวมทั้งภรรยาและบุตร ของจอมพลถนน
และจอมพลประภาส จารุเสถียรก็เข้าไปประกอบกิจการค้าเสียเอง โดยเข้าไปดำเนิน
กิจการหลายประเภท สร้างความมั่งคั่งร่ำรวยอย่างมหาศาล (79: 214-215)

ฐานอำนาจของกลุ่ม "ถนน-ประภาส" สามารถที่จะแบ่งออกได้ 2 ฐาน คือ

ก. ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ

การประกอบธุรกิจการค้าในลักษณะที่ผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ดังกล่าวข้างต้น
นั้น หากได้ถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะในกลุ่ม "ถนน-ประภาส" เท่านั้นไม่ แต่ยังเป็นลักษณะที่
เกิดขึ้นในกลุ่มผู้นำทุกกลุ่มภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นการ
ดำเนินกิจการค้าด้วยกลุ่มเอง และ/หรือ การร่วมมือและอ่านวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ

แก่กลุ่มพ่อค้า-นักธุรกิจต่างๆ จากข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประเด็นนี้ "นายเกริกเกรียติ พิพัฒน์เสวีธรรม อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจไทย และศึกษาถึงการเข้าไปถือผลประโยชน์ในวงการธุรกิจการค้าของกลุ่มนายทหาร นักการเมืองต่างๆ" (5: 61) และจากการวิจัยดังกล่าวพบว่า

...ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีมาจนปัจจุบันเกือบ 30 ปี มีครอบครัวนายทหารถึง 5 ตระกูลใหญ่ที่เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ตามธุรกิจต่างๆ คือพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพลเอกกฤษณ์ สีวะรา (5: 61)

รูปแบบของการเข้าไปทำการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากธุรกิจการค้าต่างๆ ของบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองการทหารเหล่านั้น ก็คือการเข้าไปร่วมเป็นกรรมการในบริษัทธุรกิจการค้า โดยไม่เข้าไปร่วมในกระบวนการบริหารและการตัดสินใจโดยตรง แต่ในขณะเดียวกัน บรรดาชนชั้นนำทางการเมืองการทหารกลุ่มดังกล่าวนี้ ก็สามารถที่จะรับเอาส่วนแบ่งผลประโยชน์ กว้างการอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ ในการดำเนินธุรกิจการค้า โดยอาศัยอำนาจหน้าที่จากฐานะตำแหน่งในทางการเมืองการทหาร และในทางสังคม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญต่อระบบสังคมเศรษฐกิจไทยอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ

"ลักษณะการเข้าเป็นกรรมการในบริษัทดังกล่าวของนายพลทั้ง 5 คน จะสังเกตได้ว่ามักเข้าไปเป็นกรรมการร่วมกับพ่อค้าชั้นนำของสังคมไทย ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์อันหนึ่งว่า ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมาได้มีการร่วมมือระหว่างบุคคลที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐและกลุ่มที่ควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจ จึงไม่มีปัญหาเลยว่าทำไมการรวมกลุ่มเพื่อผูกขาดในระบบเศรษฐกิจไทยจึงมีขึ้นอย่างมากมาย" (5: 63)

รูปธรรมของการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการดำเนินการทางด้านการค้าของบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองการทหารในขณะทหารผู้ปกครองประเทศในช่วงเวลานั้น ได้แสดงให้เห็นว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มผู้นำในขณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น ภายหลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยการร่วมมือกันในการประกอบธุรกิจการค้า ทั้งแต่ในช่วงระยะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผู้นำกลุ่มอื่นๆ ที่ร่วมอยู่ในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น และได้ร่วมมือกันในการดำเนินธุรกิจการค้ากับกลุ่ม

"ถนนม-ประภาส" อันได้แก่ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา เป็นต้น

นอกจากนั้น ลักษณะของการร่วมมือกันในการดำเนินธุรกิจการค้าดังกล่าวข้างต้น ยังมีบรรดาข้าราชการ ทั้งพลเรือน ทหาร และทหาร เข้าไปมีส่วนร่วมอีกเป็นจำนวนมาก บุคคลที่มีความสำคัญได้แก่ พ.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ(ยศในขณะนั้น) พ.ท.สม ชัยพันธ์(ยศในขณะนั้น) พ.อ.ยศ เทพหัสดินทร ๘ อุบลยา(ยศในขณะนั้น) พล.อ.ท.กระแสร อินทรรัตน์(ยศในขณะนั้น) พ.ต.ท.บันเมือง กัมปนาทแสนยากร(ยศในขณะนั้น) พ.ต.ท. ท่อศักดิ์ ยมนา(ยศในขณะนั้น) เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีบรรดาพ่อค้า นักธุรกิจคนสำคัญๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจการค้าในลักษณะดังกล่าวนี้ อีกเป็นจำนวนมาก โดยมีบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการค้าในด้านต่างๆ ได้แก่ นายเล็งเลิศ ไบหยก นายสหัส มหาคุณ นายชิน โสภณพนิช นายชวน รัตนรักษ์ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ นายชวน ชินธรรมมิตร ฯลฯ มีรายละเอียดคือ (5: 82-88)

บริษัทจำกัดที่ครอบครองที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์			
ปี	ชื่อบริษัท	ครอบครองที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์	กรรมการอื่นที่น่าสนใจ
2493	บ.ไทยโกลด์ทรัพย์ จำกัด	พล.อ.ถนนม	พล.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ พล.ต.อ.ลมา ย อุทยานานนท์ อภิศัย ลำซำ
2494	บ.คลังแม่บ้าน จำกัด	จงกล	อุดมลักษณะ ศรียานนท์ พล.ท.สุฤษดิ์ ชนะวัชร์ มงคล ศรียานนท์
2495	บ.ธัญญาไทย จำกัด	พล.ต.ถนนม	อัมพร บุลาภักดิ์ พล.อ.สุฤษดิ์ ชนะวัชร์ อัมพร บุลาภักดิ์
2495	บ.คลังสินค้าธัญญา จำกัด	พล.ต.ถนนม	สัญญา ยมะสมิต พล.ต.ท.พันศักดิ์ วิเศษภักดิ์ เล็งเลิศ ไบหยก
2495	ประกันภัยรถยนต์สากล เศรษฐกร จำกัด	ร.ต.อ.สง่า	ไชยศ งานทวี
2495	บ.รัชตสากลการค้า จำกัด	พล.ต.ถนนม	พล.อ.สุฤษดิ์ ชนะวัชร์ พล.ต.ประภาส จารุเสถียร มงคล ศรียานนท์
2496	บ.สยามเศรษฐกร จำกัด	พล.ต.ถนนม	สหัส มหาคุณ

- 2497 บ.สหบริการก่อสร้าง จำกัด จงกล พ.ศ.หลวงจบกระบวนยุทธ
2497 บ.ช่างเขียน จำกัด พ.ศ.ท.สง่า พ.ศ.ท.พจน เกษะนันท์
2496 บ.ถ่านและน้ำมันไทย จำกัด พล.ศ.ถนอม พล.อ.สฤษดิ์ ชนะรัชต์
พ.อ.กฤษ ภูเนกนันท์
พล.จ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์
พ.อ.จិត สุนทรานนท์
พล.ร.ศ.ลมาศ อุทยานานนท์
2498 บ.ไทยท่า จำกัด พล.ท.ถนอม พล.อ.สฤษดิ์ ชนะรัชต์
พ.อ.ชาติชาย ชูหะวัน
พ.อ.ปิ่น วงศ์วิเศษ
มงคล ศรียานนท์
2499 บ.คิงส์โภชนาไนท์คลับ จำกัด จงกล ไสว จารุเสถียร
มงคล ศรียานนท์
2501 บ.สหชาติเศรษฐกิจ จำกัด ร.ศ.ณรงค์
2502 บ.อุตสาหกรรมปลาทะเล จำกัด สง่า
2504 บ.เศรษฐกิจไทย จำกัด ร.ท.ณรงค์ ชาวจีน
2505 บ.ณรงค์สัมพันธ์ จำกัด ร.อ.ณรงค์ พ.อ.ประเสริฐ ธรรมศิริ
พ.อ.ยศ เทพหัสดินทรา
พ.ท.สม ชิตพันธ์
2505 บ.ไทยภัณฑกิจ จำกัด ร.อ.ณรงค์ พ.ศ.หลวงจบกระบวนยุทธ
2506 บ. ส.เสถียร จำกัด ร.อ.ณรงค์ พล.อ.ประภาส จารุเสถียร
พ.ท.สม ชิตพันธ์
2506 บ.สหไทยการช่าง จำกัด ร.อ.ณรงค์ ร.อ.วิเชียร กระบวนยุทธ
2506 บ.ถกลสุข จำกัด จงกล ครอบครวั
2506 บ.อุตสาหกรรมลูกชิ้น จำกัด ร.อ.ณรงค์ ครอบครวั หาญสวัสดิ์
2506 บ.โรงงานยางมะตอยไทย จำกัด จงกล ชำนาญ เพ็ญชาติ
จรรยา หวังบุญสัมฤทธิ์
2504 บ.ท่าซาทำสเซียลตี้(ไทยแลนด์) จำกัด ร.ท.ณรงค์ ชำนาญ เพ็ญชาติ
2513 บ.แซคส์ จำกัด สุภาพร
2514 บ.ชัยประภาพรสุสัศว จำกัด พ.ท.ณรงค์ พล.อ.ท.กระแสร์ อินทรรัตน์
ประเวศ ไทวรรณสูตร
2514 บ.ฟลูออไรท์แม่ระมาด จำกัด สายสนม วิหุร ทิวทอง
2514 บ.กิตติสุนทร จำกัด พ.ท.ณรงค์ สุนทร หาญสวัสดิ์
2514 บ.น้ำตาลโพนชัยมงคล จำกัด พ.ท.ณรงค์ ลลิตา จารุเสถียร
บุญมัน ว่องไวพาณิชย์
2515 บ.สยามชนากร จำกัด สุภาพร พล.ศ.ศ.ธีรบูล จัตกาวีร์
2515 บ.ไทยตงฮัวเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด สุภาพร คุณหญิงกานุกา อัครกะนันท์
โล่ห์ โลหอุณจิตร์

2516 บ.ภัณฑกิจ จำกัด	สุภาพร	ยงศิลป์ เรืองสุข
การเข้าเป็นกรรมการในธนาคารพาณิชย์		
2493 ธนาคารกสิกรไทย	พ.อ.ดนอม	กิตติขจร
2496 สหธนาคารกรุงเทพ	พล.ต.ดนอม	กิตติขจร
2511 ธนาคารเอเชีย	ร.อ.ณรงค์	กิตติขจร
2511 ธนาคารไทยพัฒนา	พ.ต.ณรงค์	กิตติขจร
บริษัทจำกัดที่ครอบครัวจารุเสถียรเข้าไปเป็นกรรมการบริษัท		
2492 บ.บวรมิตร จำกัด	พ.อ.ประภาส	พล.ท.สุเมธี ธนะวิชัย
2493 บ.เศรษฐกรรวมพาณิชย์ จำกัด	พ.อ.ประภาส	พ.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ พ.อ.อวบ โทนานนท์ ฉัตร ศรียานนท์ พ.ต.คอศักดิ์ ยมภาค
2494 บ.ฤทธิศร จำกัด	พ.อ.จำเป็น	พ.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ พ.อ.จิตติ นาวิเสถียร
2495 บ.หาญสยาม จำกัด	พ.อ.จำเป็น	พล.ท.สุเมธี ธนะวิชัย โชติ คุณะเกษม บชรเจ็ก ชลวิจารณ์
2495 บ.รัชทบริการเคินเรือ จำกัด	พ.อ.ประภาส	พล.ท.สุเมธี ธนะวิชัย พล.ต.ดนอม กิตติขจร มงคล ศรียานนท์
2495 บ.รัชทสากลการค้า จำกัด	พล.ต.ประภาส	พ.อ.ดนอม กิตติขจร พ.อ.ปรุ่ง รังสิยานนท์ พ.ต.ท.คอศักดิ์ ยมภาค
2496 บ.ศิริพัฒนาพาณิชย์ จำกัด	นางไสว	พ.อ.สุเมธี ธนะวิชัย มงคล ศรียานนท์ เลื่อน บัวสุวรรณ บัณฑูร องควิเศษย์
2492 บ.สากลโภคภัณฑ์ จำกัด	พ.อ.ประภาส	พ.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ พ.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ พ.ท.โชติ หิรัญชัยรัฐติ พ.ท.โกศล ออนสุวรรณ
2496 บ.สุวรรณศักดิ์พาณิชย์	พล.ท.ประภาส	พ.ต.ท.คอศักดิ์ ยมภาค
2497 บ.ควินส์ จำกัด	พล.ต.ประภาส	พ.ต.ท.คอศักดิ์ ยมภาค นายมงคล ศรียานนท์ ประสิทธิ์ ทวีสิน ชาน รัตนวิภา
2497 บ.สหขนส่งทางน้ำ จำกัด	พล.ต.ประภาส	พ.ต.อ.พันศักดิ์ วิเศษภักดิ์ นายทวี ชิมกระภูล
2498 บ.จารุพัฒน์ จำกัด	พล.ต.ประภาส	

2499	บ.สหพาณิชย์สามัคคี จำกัด	พล.ท.ประภาส	นายสุจินต์ เขาววิศิษฐ์ นายมงคล ศรียานนท์ พล.ท.สนิม ไทยานนท์ จรรยา เอื้อชูเกียรติ อรุณ สฤตกุล บุญ บัวสุวรรณ จงกล กิตติขจร มงคล ศรียานนท์
2499	บ.คิงส์โภชนาในท์คลับ จำกัด	ไสว	
2500	บ.ไทยยิบซัม จำกัด	พล.ท.ประภาส	พ.ต.ท.มันเทิง กัมปนาทแสนยากร
2500	บ.สามัคคีเคินเรือ จำกัด	พล.ท.ประภาส	ชิน ไสภณพนิช ทวี ชิมตระกูล
2500	บ.การค้าสามัคคี จำกัด	พล.ท.ประภาส	ชิน ไสภณพนิช ทวี ชิมตระกูล
2500	บ.กรุงเทพสรรพกิจ จำกัด	พล.ท.ประภาส	ทวี ชิมตระกูล
2501	บ.สหไทยพาณิชย์ จำกัด	พล.ท.ประภาส	ทวี ชิมตระกูล ชวน รัตนรักษ์
2501	บ.ศิลาพร(2501) จำกัด	พล.ท.ประภาส	อภิศร ไชวรินทร์ สัทพ์ มหาคุณ
2501	บ.ออโรว่า(1958) จำกัด	พล.ท.ประภาส	
2501	บ.พูนชั้นตารา จำกัด	พล.ท.ประภาส	
2501	บ.มณฑล จำกัด	พล.ท.ประภาส	อภิศร ไชวรินทร์ บุญวงศ์ อมาตยกุล บรรเจิด ชลวิจารณ์ อัมพร มุลลักษ์
2502	บ.ฟาร์อีสไฮเทค จำกัด	พล.ท.ประภาส	พล.ท.ประภาส
2503	บ.กรรมสิทธิ์เจเนอรัลแอสเซมบลี จำกัด		เทียนประภาส ทวีสิน
2504	บ.อุตสาหกรรมพาณิชย์กรรม จำกัด	ไสว	ชาวจีน
2505	บ.หลักเมืองขนส่ง	ไสว	สน ชัยพันธ์ ชาวจีน
2505	บ.ปัทมาไคยวิสาหกิจ จำกัด	พล.อ.ประภาส	ทวี ชิมตระกูล
2505	บ.ไทยวัฒนเหมืองแร่ จำกัด	พล.อ.ประภาส	คุณ คุณเมธิน อภิศร ไชวรินทร์ พ.ท.สม ชัยพันธ์
2505	บ.ไร้ไสว-ประภาส จำกัด	พล.อ.ประภาส	พ.ท.สม ชัยพันธ์ ชาวจีน
2505	บ.สหมิตรผู้ค้าสัตว์ปีก จำกัด	พล.อ.ประภาส	
2504	บ.ประสิทธิ์สิน จำกัด	ไสว	
2504	บ.ประเสริฐสินอุตสาหกรรม จำกัด	ไสว	กิตติขจร
2506	บ. ส.เสถียร จำกัด	ไสว	ณรงค์ กิตติขจร

2506	บ.แอนเนกซ์มอเตอร์ จำกัด	พล.อ.ประภาส	พ.ท.สม ชิตพันธ์ พ.อ.ยศ เทพหัสดินา พ.ท.สม ชิตพันธ์
2507	บ.สากรรวมกิจ จำกัด	พล.อ.ประภาส	
2507	บ.ทักษิณป่าไม้ จำกัด	พล.อ.ประภาส	ประเสริฐ รุจิรวงศ์
2507	บ.สหลำเลียงทางน้ำ จำกัด	พล.อ.ประภาส	ชวน รัตนรักษ์ กำจาย เอี่ยมสุรีย์ ครอบครัว
2508	บ.ไสว ประภาสแลมบุตร จำกัด	พล.อ.ประภาส	ครอบครัว
2509	บ.ซิคเซเรสทัวร์ จำกัด	ไสว	
2509	บ.อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลไทย จำกัด	จำกัด	พล.อ.ประภาส
2509	บ.เอส.พี.มอเตอร์ จำกัด	ร.ท.ประยุทธ	สารสิน
2510	บ.สหรถยนต์ จำกัด	จารุเสถียร	
2510	บ.อินเตอร์เนชั่นแนลอินเตอร์โพเรชั่น จำกัด	จารุเสถียร	
2510	บ.อุตสาหกรรมน้ำมันรำและพืช จำกัด	จารุเสถียร	ชำนาญ ยุวบูรณ์ กฤษณ สีวะรา ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ทวี จุลละทรัพย์
2510	บ.วรวงศ์ จำกัด	จารุเสถียร	เทียนประภาส กรรณสุต ชิน โสภณพนิช
2510	บ.กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด	จารุเสถียร	ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ประเสริฐ รุจิรวงศ์
2511	บ.เอ็มโกเมนนิ่ง จำกัด	จารุเสถียร	ชำนาญ เพ็ญชาติ ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ พ.ท.สม ชิตพันธ์
2511	บ.ไทยแลนด์อิเล็กทรอนิกส์ จำกัด	จารุเสถียร	ชำนาญ เพ็ญชาติ ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ พ.ท.สม ชิตพันธ์
2511	บ.กลางไม้เมือง จำกัด	จารุเสถียร	ชำนาญ เพ็ญชาติ ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ พ.ท.สม ชิตพันธ์
2511	บ.เอส.เอส.พัฒนา จำกัด	จารุเสถียร	เทียบ โชควัฒนา
2512	บ.อุตสาหกรรมน้ำมัน และสวนปาล์ม จำกัด	จารุเสถียร	ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ชิน โสภณพนิช ไอศถ โกสิน
2512	บ.กัศุมิ จำกัด	ร.ท.ประยุทธ	กรรณสุต เทียนประภาส รัตนรักษ์
2514	บ.น้ำตาลรีไฟร์ซัยมงคล จำกัด	ลลิตา	พ.ท.ณรงค์ กิตติขจร บุญมัน ว่องไวพาณิชย์
2516	บ.ประจวบอุตสาหกรรม จำกัด	ไสว	ชวน ชินธรรมิตร

2516 บ. เยนเนอร์วัลชัปเปอร์ จำกัด	พ.ท. ประยุทธ์ พรชัย รัตตากร
2516 บ. ปริยพัทธ์ จำกัด	พ.ท. ประยุทธ์
การเช่าเป็นกรรมการในธนาคารพาณิชย์	
2499 ธนาคารมณฑล	พล.ท. ประภาส จารุเสถียร
2500 ธนาคารกรุงเทพ	พล.ท. ประภาส จารุเสถียร
2508 ธนาคารนครหลวงไทย	ร.ท. สุมิตรา จารุเสถียร
2509 ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	พ.ท. ประยุทธ์ จารุเสถียร

ลักษณะของการร่วมมือระหว่างกลุ่ม "ถนน-ประภาส" กับบรรดาผู้นำกลุ่มอื่นๆ ภายในคณะกรรมการผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น ที่มีต่อกัน รวมตลอดไปถึงบรรดาชนชั้นนำทางธุรกิจการค้ากลุ่มตระกูลต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้ก่อให้เกิดการสะสมตัวของความไม่พึงพอใจของบรรดานักธุรกิจการค้าในระดับกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเภทของธุรกิจการค้าที่จะต้องทำการแข่งขันกับกลุ่มธุรกิจการค้าที่มีความสัมพันธ์ร่วมมือกันกับคณะกรรมการผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น หรือกลุ่มธุรกิจการค้าที่คณะกรรมการผู้ปกครองประเทศเป็นผู้ดำเนินการเสียเอง เนื่องจากเป็นฝ่ายที่จะต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าและธุรกิจ อันสืบเนื่องมาจากสภาพการผูกขาดอำนาจทางการเมืองการปกครองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไว้เฉพาะแต่ภายในกลุ่มของชนชั้นนำทางการเมืองการทหารในคณะกรรมการผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น และกลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจการค้าในระดับสูง กลุ่มธุรกิจการค้าในระดับกลางดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของบรรดาคนชั้นกลางใหม่ที่ไค้มีการก่อตัวและเติบโตขึ้นในช่วงของการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมอย่างขนานใหญ่ เมื่อต้องมาประสบกับสภาพของการผูกขาดในลักษณะดังกล่าวนี้ ความไม่พอใจก็บังเกิดขึ้น และไค้พัฒนาไปสู่การเรียกร้องต่อการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ เมื่อทำการประเมิน และรวบรวมไปถึงทรัพย์สินอื่นๆ ของบุคคลในกลุ่ม "ถนน-ประภาส" เฉพาะที่มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ อันไค้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจร ท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร ท่านผู้หญิงไสว จารุเสถียร พันเอกณรงค์ กิตติขจร และนางสุภาพร กิตติขจรไค้มีผู้ทำการประเมิน "ราคาหุ้น ที่กินและทรัพย์สินในราคาปัจจุบันนี้ว่ามีประมาณ 1400 ล้านบาท" (104: 573) และจากการสำรวจโดยสำนักงานคณะกรรมการสอบสวนการไค้มาซึ่งทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจรและภริยา จอมพลประภาส จารุเสถียร และภริยา และพันเอกณรงค์ กิตติขจร และภริยา ซึ่งไค้มีการจัดตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ปรากฏว่ามีมูลค่าของทรัพย์สินรวม 386,350,731.72 บาท ดังนี้ (104: 585)

ตารางแสดงยอดทรัพย์สินของบุคคลทั้ง ๖ *

ลำดับที่	ชื่อ	เงินฝากธนาคาร	หุ้นตามมูลค่าจดทะเบียน	ที่ดินตามราคาประเมินของกรมที่ดิน	สิ่งปลูกสร้างตามราคาประเมินของคณะกรรมการฯ	ทรัพย์สินอื่นๆ ^๒	รวม	หมายเหตุ
๑	จอมพลดอนอม กิตติขจร	๓,๕๔๖,๖๐๑.๕๓	๒,๐๔๒,๐๐๐.๐๐	๓,๒๖๕,๖๖๕.๐๐	๑๐,๔๓๗,๕๖๗.๐๐	๒,๕๐๕,๐๕๐.๐๐	๒๒,๑๕๖,๙๖๓.๕๐	
๒	ท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจร	๕,๓๓๖,๗๗๘.๐๘	๔๘๕,๐๐๐.๐๐	๓๖,๔๒๔,๔๖๒.๕๐	๔๕๐๔,๗๓๘.๐๐	๔,๔๑๑,๑๒๐.๐๐	๕๑,๑๐๒,๐๖๖.๔๘	
๓	จอมพลประภาส จารุเสถียร	๘๕,๑๕๕,๒๑๒.๕๕	๓๗,๔๘๕,๘๒๕.๐๐	๑๕,๑๑๓,๔๐๔.๕๐	๓๑,๕๕๓,๑๓๕.๐๐	๔,๓๘๐,๘๕๐.๐๐	๑๗๘,๑๑๖,๔๓๑.๐๕	
๔	ท่านผู้หญิงไสว จารุเสถียร	๕๓,๓๗๑,๓๕๕.๔๘	๑๒,๐๔๕,๔๐๐.๐๐	๒๓,๑๕๐,๖๘๑.๐๐	—	๑,๗๓๕,๕๓๔.๖๒	๘๐,๓๕๑,๔๑๑.๑๐	
๕	พันเอกณรงค์ กิตติขจร	๑๑,๖๕๐,๖๒๐.๓๓	๑๒,๕๖๓,๖๐๐.๐๐	๑,๕๕๐,๒๘๐.๐๐	๒,๓๐๖,๕๐๐.๐๐	๒,๖๔๖,๓๐๐.๐๐	๓๑,๐๕๖,๗๐๐.๓๓	
๖	นางสุภาวร กิตติขจร	๖,๓๓๔,๑๔๕.๓๓	๓,๒๓๕,๐๐๐.๐๐	๒,๓๐๗,๐๕๐.๐๐	—	๑,๖๕๐,๐๐๐.๐๐	๑๓,๕๒๕,๑๙๕.๒๓	
	รวม	๑๖๕,๔๓๘,๗๕๘.๑๐	๖๗,๘๐๔,๘๒๕.๐๐	๘๒,๒๗๑,๕๓๓.๐๐	๔๕,๒๐๒,๓๔๑.๐๐	๑๗,๖๓๓,๒๕๔.๖๒	๓๘๖,๓๕๐,๗๓๑.๖๒	

๑ เอกสาร แบบ ๑

๒ เอกสาร แบบ ๒

*ที่มาสำนักงานคณะกรรมการสอบสวนการได้มาซึ่งทรัพย์สิน ฯ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย *

ดังนั้น จากข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เหล่านี้ ก็สามารถจะมองเห็นว่า กลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" เป็นกลุ่มทางการเมืองที่ทรงพลังอำนาจอย่างมาก แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองในเวลานั้น กลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" มีกลุ่มผู้นำในคณะกรรมการผู้ปกครองประเทศในเวลานั้นหลายกลุ่ม และภายนอกคณะกรรมการก็ยังมีกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีความสามารถในอันที่จะทำการถ่วงดุลอำนาจกับกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ได้ ถึงแม้ว่ากลุ่มเหล่านั้นจะมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกันกับกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ก็ตาม กลุ่มชนเหล่านี้ได้แก่ กลุ่มธุรกิจการค้าต่างๆ กลุ่มคนชั้นกลาง ซึ่งประกอบไปด้วยนักการเมือง นักวิชาการ และผู้ชำนาญการในสาขาต่างๆ ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาประเทศ ตามนโยบายของคณะกรรมการผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีความหลากหลายภายในสังคมการเมืองไทยในเวลานั้น ก็ยังไม่เป็นที่คาดหมายกันว่า จะเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อันจะเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารปกครองประเทศที่มีกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" เป็นแกนกลางขึ้น เนื่องจากความมั่นคงในสภาพของกำลังอำนาจของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" นั้นเอง ถึงที่สุชาติ สวัสดิ์ศรี นักคิดนักเขียนคนสำคัญในยุคสมัยนั้น ได้กล่าวไว้ในลักษณะของการเสียดสีสภาพของสังคมไทย ในช่วงแรก ภายหลังจากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ในตอนหนึ่งของ "บทนำ" ของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับปี พ.ศ.2517 ซึ่งว่าด้วย "ถูกกาลอันแสนสั้น" ดังนี้

...ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม อดีตหัวหน้าพรรคการเมืองและลูกพรรคหลายคนวางเฉยเมื่อมีการจับกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่พอเหตุการณ์คลี่คลายก็กลับออกโรงให้สัมภาษณ์ว่าเป็นการปฏิวัติของประชาชน บรรดาคุณหญิงคุณนายทั้งหลายต่างก็ประจบนิลิตนักศึกษาย่างออกหน้าออกตา บริจาคเงินช่วยโนนช่วยนี้ เป็นชาวลงหนั่งสี่พิมพ์อยู่ได้ทุกวัน ทั้งๆ ที่พวกนี้นั่งเชิกคอดลอยหน้าเวลาเกิดเหตุ อีกทั้งเคยคิกคอทพระราชโองการไปเปิดป้ายหรือเชิญไปปราศรัยตามสมาคมชั้นสูงต่างๆ อยู่เป็นประจำ (97 : 389-390)

จากสภาพการณ์ทางสังคมการเมืองที่มองเห็นกันว่าเป็นไปไม่ได้ที่กลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" จะถูกทำลาย หรือแม้กระทั่งจะถูกทำลายอำนาจก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว ได้ส่งผลทำให้บรรดาชนชั้นปกครองในเวลานั้นปราศจากความสนใจเอาใจใส่ในความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งได้มีการแสดงออกโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ และเป็นผลให้งานการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลทหารในเวลานั้น ขาดประสิทธิภาพไปด้วย ทั้งๆ ที่การใช้สื่อมวลชนของรัฐในการประชาสัมพันธ์แนวความคิด นโยบาย ตลอดจนผลงานการปฏิบัติของกลุ่มผู้ปกครองประเทศในเวลานั้น จะ

เป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และส่งผลทำให้เกิดความยอมรับจากประชาชน
 ขึ้นต่อรัฐบาลทหารในเวลานั้นอย่างสำคัญที่สุดประการหนึ่ง แต่โดยที่กลุ่ม "ถนน-ประภาส"
 มีความเชื่อมั่นในกำลังอำนาจของกลุ่มเป็นอย่างมาก ทำให้ในประเด็นดังกล่าวนี้กลายเป็น
 จุดอ่อนที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลทหารในเวลานั้นเป็นอย่างมาก
 ดังที่ เกรียงกมล เลหาไฟโรจน์ อธิการบดีของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
 ได้ตั้งข้อสังเกตว่า

...รัฐบาลไทยตั้งแต่เริ่มโคมา ผมรู้สึกว่าเป็นรัฐบาลที่ไม่มีเครดิตเลยในหมู่ประชาชน
 ประชาชนไม่เคยเชื่อรัฐบาลเท่าไร รู้สึกไม่ค่อยเชื่อ แล้วก็จำนวนมากที่ไม่ชอบ
 วิทยุแห่งประเทศไทยเป็นวิทยุที่ว่าสมัยนั้นนะไม่มีเครดิตเลย เป็นการโฆษณาที่ล้มเหลว
 ที่สุดเลย แล้วรัฐบาลไทยขณะนั้นไม่ฉลาดอย่างยิ่ง การบริหารประเทศ การดำเนิน
 นโยบายในทางประชาสัมพันธ์ การที่จะสร้างความยอมรับในหมู่ประชาชนก็เกือบจะ
 ไม่ได้สนใจเท่าไร เพราะมีอำนาจมาก คนที่มีอำนาจมากก็ค่อนข้างเก๊กซาค เขาก็
 ไม่ค่อยสนใจว่าคนจะยอมรับ (70: 112-113)

ข. ฐานอำนาจทางการเมือง

อำนาจทางการเมืองการปกครองของรัฐบาล "ถนน-ประภาส" ได้เพิ่ม
 มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงที่มีการยึดอำนาจรัฐ โดยคณะทหารภายใต้การนำของจอมพล
 ถนน กิตติขจร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ดังที่ พ.อ.หาญ พงศ์สิฎานนท์ นาย
 ทหารคนหนึ่งใน กอ.รมน. ในขณะนั้น ได้กล่าวว่า

อาจจะเป็นเพราะความหวาดระแวงว่าจะเสียฐานะความมั่นคงในหลายๆ อย่าง
 ประการหนึ่ง ประกอบกับความขัดแย้งใน พรรคสหประชาไทย ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาล
 โค้วทวีความแหลมคมยิ่งขึ้นอีกประการหนึ่ง ในที่สุดคณะทหารซึ่งมี จอมพลถนนมา เป็น
 หัวหน้าก็ทำการ รัฐประหาร รัฐบาลพรรคสหประชาไทย ยึดอำนาจกลับมาเป็นของทหาร
 อีกครั้งหนึ่งเมื่อ 17 พ.ย. 2514 หลังจากรัฐประหาร คณะรัฐประหารซึ่งแท้ที่จริงก็
 คือคณะทหารก็กลับมีอำนาจโดยเก๊กซาคขึ้นมา ในระยะนี้เองได้มีการใช้อำนาจของ
 คณะปฏิวัติรัฐประหารออกคำสั่งแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมกฎหมายมากมายหลายฉบับ
 พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ซึ่งแม่จะแก้ไขปรับปรุง
 เพิ่มเติมมาครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2512 แล้วก็ถาม แต่ก็ยังไม่สะดวกนักสำหรับเจ้าหน้าที่
 ที่เคร่งครัดในข้อกฎหมาย ดังนั้นจึงมีการออกคำสั่งคณะปฏิวัติเพื่อการนี้เพิ่มขึ้นมาอีก
 2 ฉบับ คือ คำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 12 ลง 22 พ.ย. 14 และคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่
 98 ลง 16 ก.พ. 15 ในระยะนี้เป็นระยะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมีอำนาจมากที่สุด
 หน่วยราชการใดต้องการอะไรหรือจะเอาอย่างไรก็ร่างเป็นคำสั่งเสนอให้คณะปฏิวัติ
 ออกเป็นคำสั่งคณะปฏิวัติซึ่งถือว่าเป็นกฎหมาย คำสั่งคณะปฏิวัติก็ออกมาบังคับใช้

ร้อยฉบับ มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมฐานะและบทบาทของหน่วยราชการหลายหน่วย เพราะสะดวกไม่ตองผ่านรัฐสภาให้คงเสียเวลา บางหน่วยก็ยุบ, บางหน่วยก็ขยาย และบางหน่วยก็ตั้งขึ้นมาใหม่ นับว่าเป็นช่วงเวลาหรือนาทีทองในอันที่จะแสวงหาผลประโยชน์กันอย่างสนุกสนานมิโหฬารทีเดียว (105: 212-214)

นอกจากนั้น คณะทหารผู้ปกครองประเทศในเวลานั้นยังได้ทำการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่หน่วยงานหนึ่ง เรียกว่าคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ หรือ กตป. อันมีลักษณะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการตรวจสอบหน่วยราชการอื่นๆ เพื่อลดการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่กลับกลายเป็นหน่วยงานที่เป็นเสมือนฐานอำนาจส่วนตัวของพันเอก ธรรมรงค์ กิตติขจร ผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ในการที่จะสร้างเสริมบารมีเพื่อการเข้าสู่ศูนย์กลางในระดับสูงต่อไป และเพื่อเป็นการสืบต่ออำนาจของกลุ่มต่อไปอีกด้วย ทั้งนี้มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า

...การตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) เป็นเครื่องแสดงถึงความเรืองอำนาจของพันโทธรรมรงค์ กิตติขจร ผู้ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการอิทธิพลบารมีของพันโทธรรมรงค์และสมุนในยุคนั้นเป็นที่ประหวัดประจักษ์ของคนที่ตั้งปวง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นที่ถูกความตอกกลุ่มผู้รวมระบอบอำนาจฝ่ายอื่นๆ... บทบาทของ กตป. เริ่มขยายวงออกไปอย่างรวดเร็ว แปรสภาพเป็นอาณาจักรส่วนตัวของพันโทธรรมรงค์ ผู้เป็นลูกและเขยของระบอบถนนอมประภาส... ปี 2515-16 เป็นปีของวิกฤตการณ์ชากแคสตันขาว นับเป็นครั้งแรกที่ได้เห็นภาพคนไทยของเขาคิวชื่อชาวสาร และ กตป. ก็ได้รับมอบอำนาจเด็ดขาดความมาตรา 17 แห่งธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร ให้จัดการกับปัญหาที่กักตุนและลักลอบส่งขบวนการออกนอกประเทศ ปัญหาวิกฤตหลายอย่าง เช่น ชากแคสตันนำตาลดึกดี ทฤทธิการณ์ชวนให้คิดว่าเป็นเรื่องที่กลุ่มอิทธิพลของฝ่ายถนนอม-ประภาส-ธรรมรงค์เอง สร้างสถานการณ์ขึ้นมาเอง (8: 33-34)

ลักษณะของการสืบต่ออำนาจของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ซึ่งได้มีการกระทำขึ้นในช่วงเวลานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นลักษณะโดยปกติธรรมดาของระบบราชการไทย ซึ่งได้ครอบงำไปทั่วทั้งสังคมการเมือง และในลักษณะของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" นั้น มีแนวโน้มที่จะมีกระบวนการสืบต่ออำนาจในแบบ "มรดกตกทอด" โดยการให้มีทายาทขึ้นมาในการรับช่วงต่อไป ในทำนองเดียวกันกับระบบราชวงศ์ในประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองสยาม เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบวิธีการให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัยเท่านั้น กล่าวคือ ใน "ฉากหน้า" ก็ยังคงใช้ระบบคุณธรรม ความรู้ความสามารถในระบบการบริหารงานบุคคล แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ความสัมพันธ์ส่วนตัว และในเชิงเครือญาติ มีความสำคัญอย่างเห็นได้ชัด ดังปรากฏข้อมูลในช่วงนั้นดังนี้

...การศึกษาระบบราชการไทย จะพบว่าฐานะส่วนบุคคล และความสัมพันธ์ของฐานะทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดในระบบราชการ โดยมากกว่าการสนับสนุนให้บรรลุถึงเป้าหมายของโครงการ ดังนั้นวิธีการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงโคแก การเชื่อมโยงฐานะสังคมให้เข้ากับความสำเร็จตามโครงการ จะเห็นโคชัคเจนจากกรณี พันเอกณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นบุตรชาย จอมพลถนอม กิตติขจร และบุตรเขย พลเอกประภาส จารุเสถียร ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการ กคป. ทำให้สามารถเอาขามาขายให้ประชาชนจำนวนมาก ทั่วๆ ที่เป็นหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์... ในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล แม้วาระบบภายนอกจะเป็นระบบคุณธรรม แต่ Riggs กล่าวว่าแค่เพียงรูปแบบ เพราะการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการนั้นสุดแล้วแต่ผู้บังคับบัญชาจะเลือกใครโดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางคุณสมบัติโดยการสอบ แต่เขาเลือกคนที่เชื่อในความภักดีต่อตัว หลักเกณฑ์ช่วยให้เขาเลือกเอาคนที่อยู่ในครอบครัวของเขาและเพื่อนฝูงที่เขามีความมั่นใจได้ กรณีการแต่งตั้ง ดร.สุวิทย์ ยอคมณี บุตรเขย จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้ช่วยเลขาธิการ กคป. และการแต่งตั้งนายชำนานู ยวบูรณ์ เป็นผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในสมัยนั้นในฐานะเป็นลูกน้องเก่าก็พอจะทำให้ขอความที่ Riggs กล่าวว่าเป็นเรื่องที่ซัดแรง (106: 75-76)

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการเปรียบเทียบระบอบ "ถนอม-ประภาส" กับระบอบ "ราชวงศ์เจียง" ในสาธารณรัฐจีน ซึ่งประธานาธิบดีเจียงจิงกั๋ว ได้รับความเห็นชอบต่อจากประธานาธิบดีเจียงไคเช็ค ผู้เป็นบิดา กล่าวคือ

แนวโน้มที่จะมีการลอกเลียนแบบจากสาธารณรัฐจีนมีสูง ในกรณีของลูกชายประธานาธิบดีเจียงไคเช็คได้รับการสืบต่อเป็นประธานาธิบดี ดูเหมือนจะมีความพยายามในการสร้าง "การสืบต่ออำนาจแบบวงศ์ตระกูล" ในโครงสร้างทางการเมืองโดยการผลักดัน พันเอกณรงค์ให้เป็นนายกรัฐมนตรีและผู้นำกองทัพทหาร พันเอกณรงค์ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ในหน้าที่ราชการทหาร โดยข้ามเพื่อนร่วมรุ่นเดียวกันไป ทั้งนี้ ไม่วาจะเป็นเพราะความสามารถเฉพาะตัวหรือเพราะการใช้เส้นสายก็ตาม ขณะเดียวกัน ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือซึ่งควรจะเป็นของพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ก็ตกกับผู้เกี่ยวข้องกับจอมพลถนอม ในกองทัพอากาศ ผู้บัญชาการก็เป็นเพื่อนสนิทของตระกูลนี้ ความแบบแผนนี้ พันเอกณรงค์จะไคเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดทางการเมืองและการทหารอย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้นความอิจฉาริษยา ความไม่มั่นคง และความหวั่นเกรงต่อการถูกทำลายจากพันเอกณรงค์ ทำให้กลุ่มอื่นๆ เห็นพ้องตกลงกันว่ากลุ่มถนอม-ประภาส-ณรงค์ ต้องยุติบทบาทของตนลง (84: 313)

ความมั่นคงในอำนาจของกลุ่ม "ถนอม-ประภาส" เป็นที่สงสัยกันว่าเป็นการสร้าง ความไม่มั่นคงให้กับสถานภาพทางสังคมการเมืองของกลุ่มอื่นๆ ทั้งที่อยู่ในคณะทหารและภายนอก ทั้งนี้เพราะวิธีการ "รวมศูนย์อำนาจแบบครอบครัว" ของกลุ่ม "ถนอม-ประภาส" ได้ส่งผลกระทบต่อฐานะตำแหน่งทางการเมืองการทหาร และทาง

สังคมเศรษฐกิจของผู้นำกลุ่มอื่นๆ ในสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำกลุ่มต่างๆ ในคณะทหารผู้ปกครองประเทศไทยในขณะนั้น เนื่องจากการสร้างเสริมอำนาจและการรวบรวมอำนาจให้กับกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" เอง เท่ากับเป็นการบั่นทอนอำนาจของกลุ่มอื่น ยิ่งกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" มีอำนาจมากขึ้น และมั่นคงเพียงใด กลุ่มอื่นๆ ก็ยิ่งจะอ่อนแอลงเท่านั้น

ความแตกแยกภายในศูนย์อำนาจรัฐ

ในหนังสือที่ระลึกวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ครบรอบ 12 ปี ซึ่งจัดทำขึ้นโดยสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ให้ภาพรวมของการสร้างความมั่นคงของอำนาจของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" อันส่งผลต่อกลุ่มต่างๆ ในสังคมการเมืองไทยอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ปกครองประเทศด้วยกันเอง กลุ่มนักการเมืองพลเรือน ตลอดจนนักธุรกิจการค้าในระดับกลาง ดังนี้

การโค่นล้ม ถนนอม-ประภาส กล่าวโดยทั่วไปแล้ว จะพบว่าเป็นความตั้งใจของชนหลายกลุ่มในสังคม : กลุ่มผู้ปกครองที่ประกอบด้วยทหาร ข้าราชการ พบว่าการผูกขาดอำนาจทางการเมืองของถนนอม-ประภาส เป็นการกีดกันความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของตน จึงจะเห็นได้ว่า จอมพลถนนอมได้ผูกขาดอำนาจที่สำคัญๆ ไว้เสียแต่ผู้เดียว กล่าวคือ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ จอมพลประภาส ซึ่งเกี่ยวข้องกับจอมพลถนนอมด้วยการแต่งงานระหว่างลูกสาวและลูกชายคุมตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารบก และรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย รวมทั้งลูกชายของจอมพลถนนอม กิตติขจร คือ พันเอกณรงค์ กิตติขจร ก็ประกาศอย่างเปิดเผยว่าตนเองจะเป็นทายาทสืบอำนาจต่อจากบิดา ยังผลให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจในการผูกขาดอำนาจกันในหมู่ครอบครัวนี้ กลุ่มนักการเมืองพลเรือนเองก็พอใจกับการหมดอำนาจของถนนอม-ประภาส ต้องการให้มีการเปิดเลือกตั้งทั่วไป เพื่อที่ตนเองจะมีสิทธิ์มีเสียงทางการเมือง

พวกนายทุนชนชั้นกลางก็พอใจกับการที่ไม่มีคู่แข่งที่สำคัญในทางธุรกิจ เนื่องจากกระฎกิตติขจร และจารุเสถียร เริ่มมีบริษัทต่างๆ ของตนเอง ดำเนินธุรกิจเพื่อผูกขาดกิจการและการประมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล เช่น การตั้งบริษัทก่อสร้างผูกขาดการประมูลสร้างสถานที่ราชการต่างๆ (107 : 81)

การผูกขาดอำนาจของกลุ่ม "ถนนอม-ประภาส" ได้สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ยิ่งมีการแสดงออกซึ่งการใช้อำนาจอย่างขาดความยับยั้งค้ำยแล้ว ก็ยิ่งเพิ่มความไม่พอใจโดยส่วนรวมมากยิ่งขึ้น เมื่อประกอบกับความไม่พอใจที่มีการสะสมตัวมาตลอด ก็ทำให้มีการรวมพลังกันในการโค่นล้มรัฐบาลและระบอบ "ถนนอม-ประภาส" ขึ้นในที่สุด ดังที่สมมติชำระธัญวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในขณะที่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้ให้ความเห็นว่า

...ลักษณะการ เกิดพัฒนามาตั้งแต่ความรู้สึกกดดันที่รัฐบาลได้กระทำต่อประชาชน โดยเฉพาะในลักษณะของอำนาจเผด็จการ และลักษณะของการผูกขาดอำนาจทางการเมืองหนักไปกว่านั้นก็คือการผูกขาดอำนาจทางการเมืองและทางการเมืองทหารในกลุ่มวงศ์ตระกูล ซึ่งอันนี้เป็นเรื่องที่หืดม และทำให้ประชาชนเห็นว่าเป็นรัฐบาลที่ไม่โค่นล้มถึงผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง และก็มีคนจะใช้อำนาจในการปราบปรามประชาชนคนข้างน้อย จนประชาชนรู้สึกว้าวรัฐบาลใช้อำนาจในการปราบปรามประชาชนโดยไม่ชอบธรรมลักษณะอย่างนั้นมันโค่นล้มกันเรื่อยๆ มา เมื่อศูนย์ฯ (ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษา แห่งประเทศไทย) โค้มนำเคลื่อนไหวในยุคของการฟื้นฟูหลังสิ้นมาอีกครั้งหนึ่ง การเริ่มต้นก็แต่การเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าอุปโภคบริโภค การเคลื่อนไหวคัดค้านกฎหมายใบเว้าและต่อเนื่องมาจนถึงกรณีทุ่งใหญ่ ซึ่งกรณีทุ่งใหญ่ เป็นกรณีให้เห็นได้ชัดถึงการใช้อำนาจหรือความไม่ชอบธรรม คือใช้ทรัพย์สินของรัฐบาลหรือของชาติไป เพื่อความสุขสนุกสนานกันแล้ว เกิดความเสียหายขึ้น ซึ่งอันนี้ก็กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่อย่างกว้างขวาง

(70: 110-111)

ความไม่พอใจต่อการผูกขาดอำนาจของกลุ่ม "ถนนม-ประภาส" ที่มีโดยทั่วไปในสังคมการเมืองในเวลานั้น เป็นเพราะสภาพของ "ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมแห่งการกระจาย (Distributive Justice) ไม่ว่าจะการกระจายอำนาจ กระจายความมั่งคั่งหรือกระจายโอกาส ฯลฯ ยังไม่อาจแก้ไขได้ดีเท่าที่ควร"(๓๐๘: ๗๙)จุดอ่อนของระบอบ "ถนนม-ประภาส" จึงอยู่ที่การรวมศูนย์ของสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมการเมือง หรือทรัพยากรทางการเมืองไว้ที่บุคคลเพียงกลุ่มเดียว เป็นการปิดกั้นโอกาสในการที่จะแสวงหาอำนาจและความมั่งคั่งโดยบุคคลกลุ่มอื่นๆ แม้ว่าจะเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับกลุ่มถนนม-ประภาสก็ตาม วิกฤตเฉพาะอย่างยิ่งของกลุ่มของพลเอกถนอม สี่ระรา ศิวผล เอกภพรัตน์ "เป็นรองผู้บัญชาการทหารบกของพลเอกประภาส จารุเสถียร อยู่นานถึง ๗ ปี ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ เขาจึงได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก"(๓๐๙: ๑ ๑๗)นับว่าเป็นการสะสมความคับข้องใจไว้ในระยะเวลาที่ยาวนานอย่างยิ่ง และเพียงพอที่จะเป็นสาเหตุของความตึงเครียดที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งจึงมีสาเหตุมาจากบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองการทหารในคณะผู้ปกครองประเทศ ร่วมอยู่กับกลุ่ม "ถนนม-ประภาส" ในสภาพฐานะของผู้ร่วมงาน ทั้งในทางการเมืองและในทางการเมืองทหาร ยิ่งไปกว่านั้น มีบางคนที่มีฐานะเป็นถึง "เพื่อนร่วมน้ำสาบาน" กับตัวจอมพลถนอมเอง ดังที่จอมพลถนอมได้ระบายความรู้สึก ภายหลังการสูญเสียอำนาจ ในหนังสือที่ระลึกวันครบรอบวันเกิด ๗๒ ปี ดังนี้

ทางทหารนั้น คนภายนอกคงจะเห็นว่าผมอยากจะทำอำนาจเอาไว้เสียเองคนเดียว จึงได้ยอมให้มีการต่ออายุราชการถึง 2 ครั้ง แต่ความจริงนั้น ผมไม่ได้ต้องการให้มีการต่ออายุเลย แต่พวกผู้ใกล้ชิดทั้งหลายในวงราชการพากันขอร้องให้ผมลดยุทธ โดยอ้างว่าเพื่อให้ความสามัคคีต่อไป เพราะคนค่อยๆ จากผมมานั้น มีอาวุธไร้วัยกัน ไม่มีใครยอมใครจริง แต่บางคนปากก็บิใจก็คงไม่ตรงกัน ปากก็อ้างเหตุผลว่าควรจะต้องอยู่ต่อ แต่ใจอาจจะไม่ต้องการเช่นนั้นเลย ส่วนผมก็จริงจึงบอกคำพูดของผู้อื่นมากเกินไป คิดว่าผู้ร่วมงานกัน ก็ควรจะมีความจริงใจต่อกัน เชื่อคำพูดเพื่อเห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองตามที่มีผู้อ้าง จึงรับการต่ออายุราชการ... การต่ออายุราชการนั้น แทนที่จะเป็นการดีแก่ทุกฝ่ายตามที่มาขอร้องผม แต่กลับเป็นการทำให้หลายๆ คนผิดหวัง จึงสนับสนุนหรือวางแผนให้มีการเปลี่ยนแปลง

ส่วนทางบ้านรัฐบาลเองนั้น เมื่อออกจากตำแหน่งไปแล้ว ผมจึงได้ทราบว่า จะหาความจริงใจในหมู่ผู้ร่วมงานด้วยกันยากแท้ มีผู้ใกล้ชิดที่หวังดีจริงๆ หรือแม่แต่ครอบครัวของผม เคยเตือนว่าคนนั้นคนนั้นไม่ซื่อต่อผม ผมก็ไม่เชื่อ เพราะผมเองจริงใจและตรงไปตรงมากับทุกคน บางคนถึงกับเคยคืบหน้าสาบานรวมกันมา จึงไม่คิดว่าจะเป็นอย่างนั้น บางคนก็มีความเสียหายในเรื่องการงาน เรื่องคอร์รัปชัน ซึ่งทำให้พลอยเสียหายกันไปทั้งหมด ความเสียหายในประการหลังนี้ เมื่อบางคนคิดว่าผมซักจะทราบ พฤติการณ์ ก็เลยหาทางกำจัด (45: 71-73)

นอกจากนี้ การที่พันเอกณรงค์ กิตติขจรมีการใช้อำนาจมากขึ้น จากการที่ความก้าวหน้าในตำแหน่งทางอำนาจ ทั้งทางการเมืองและการทหาร และการใช้อำนาจของพันเอกณรงค์ในบางครั้ง มีการก้าวเข้าไปในขอบข่ายอำนาจของผู้นำกลุ่มอื่นๆ ในคณะทหาร มีการปราบปรามพ่อค่านักธุรกิจที่ทำการกักตุนสินค้า ทั้งๆ ที่เป็นระบบที่มีการตอบแทนผลประโยชน์ระหว่างบรรดาพ่อค่านักธุรกิจกับชนชั้นนำทางการเมืองในคณะทหารบางคน เท่ากับเป็นการท้าทายอำนาจกันอย่างเปิดเผย ดังที่สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในขณะนั้น ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในบทนำว่าด้วย "ฤดูกาลอันแสนสั้น" ในปีพ.ศ. 2517 มีความตอนหนึ่งว่า

...พวก เขาคุมกันเองไม่คิด การคุมกันไม่คิดทำให้เกิดการแก่งแย่งอำนาจขึ้น เช่น พ่อปลอยอยู่ใหญ่กว่าหลายระบบคอร์รัปชันซึ่งเป็นที่สมยอมกันระหว่างกลุ่มกำลังทหารกับกลุ่มพ่อค้าราชการ อันเป็นระบบซึ่งคอยสนองความต้องการ ของกันและกัน หรือการที่พ่อค้าปลอยอยู่ใหญ่กว่าเขยสร้างระบบคอร์รัปชันของระบบคอร์รัปชันเดิมจนระบบเดิมไม่อาจยอมรับได้ โดยฝ่ายลูกเขยพยายามต่อสู้เพื่อระบบคอร์รัปชันของตนเองอย่างเอาเป็นเอาตาย ไม่ยอมถอยให้ใคร แมว่าคนของระบบเก่าจะบอกว่าเขาทำเช่นนั้นไม่ได้ก็ตาม ดังนั้นเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นตามประทุษณ์มา เราจึงไม่แปลกใจเลยที่คางคกเห็นพ่อค่านายธนาคาร ข้าราชการ ท่างเอาใจช่วยนักศึกษาระชาชนอย่างออกหน้าออกตา

(97: 271-272)

บรรดาผู้สูญเสียผลประโยชน์จากการใช้อำนาจของพันเอกณรงค์ ย่อมจะมีความไม่พอใจอย่างแน่นอน และหากมีการกระทำเช่นที่ต่อไป โดยไม่มีการยับยั้งจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้ว คุลยภาพของระบบอุปถัมภ์ในสังคมการเมืองไทยจะต้องถูกสั่นคลอนอย่างหนัก บรรีวารของผู้นำกลุ่มที่สูญเสียอำนาจและความมั่งคั่ง จะพากันเข้าหากลุ่ม "दनอม-ประภาส" ดังนั้นการใช้อำนาจของพันเอกณรงค์จึงเป็นการทำลายกลุ่มอื่นๆ ในคณะทหารด้วยกัน อันจะส่งผลกระทบต่อระบอบการเมืองการปกครองที่เริ่มต้นมาตั้งแต่การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในปี พ.ศ.2501 กล่าวคือ

...กตป.มีอำนาจทุกอย่าง เนื่องจากมีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของข้าราชการ พันเอกณรงค์ใช้อำนาจอย่างมีขอบจำกัดน้อยมากในการจับกุมนักธุรกิจผู้ทำผิดกฎหมาย และสั่งให้สอบสวนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้ต้องสงสัยว่าจะมีส่วนรู้เห็น มีข่าวว่า แม่แต่นายทหารชั้นนายพลซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มก็ยังไม่ได้รับการละเวน ดังนั้นผู้สูญเสียประโยชน์ย่อมจะมีความโกรธแค้นอย่างลึกเลียงไม่ไค้ ที่สำคัญที่สุด คุลยภาพของระบบอุปถัมภ์-ผู้ใคอุปถัมภ์และเครือข่ายการทุจริตได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก การจับกุมนักธุรกิจผู้อยู่ภายใต้การปกปองของผู้อุปถัมภ์หรือนายทหารชั้นนายพล ก็ไม่ต่างกับการทบทนาผู้อุปถัมภ์ เป็นลักษณะของการทำหายอำนาจ เป็นการทำให้ "บารมี" และถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป ก็จะเป็นการทำลายอำนาจของกลุ่มอื่นๆ ทั้งหมด เป็นการกวาดล้างเอาบรรีวารของกลุ่มเหล่านี้มาอยู่ในกลุ่มของดนอม-ประภาสทางอ้อม ซึ่งในลักษณะนี้ก็เป็นแบบแผนปกติในระบบประเพณีไทย ผู้ที่สูญเสียอำนาจทางการเมืองก็กลายเป็นผู้สูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้อุปถัมภ์จะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากบรรีวารนักธุรกิจ ในขณะที่คนเฒ่าความคุ้มครองแก่เหล่าบรรีวารเพราะผู้อุปถัมภ์จำเป็นต้องมีอำนาจทางเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างบารมีและอำนาจทางการเมือง โดยการให้ผลตอบแทนทางการเงินกับลูกน้อง การสูญเสียทรัพย์สินทางเศรษฐกิจจะมีผลทางลบต่ออำนาจทางการเมืองของเขา ดังนั้นการกระทำของพันเอกณรงค์จึงเป็นการทำลายอำนาจทางการเมืองของผู้อุปถัมภ์อื่นๆ ซึ่งกระทบกระเทือนต่อระบบใหญ่ และในที่สุดจะเป็นไปโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม พันเอกณรงค์ก็ไค้เขาทำลายรากฐานของระบบ (84: 312)

ความแตกแยกในกองทัพ

การใช้อำนาจเกินขอบเขตของพันเอกณรงค์จึงเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งแตกแยกกันเองในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในกองทัพตั้งที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า "ทหารที่ต้องคิดข้นไม่สามารถไค้เลื่อนตำแหน่งตามลำดับก็ไม่พอใจ ทหารที่ท้องอาศัยอภิสิทธิ์แสวงหาผลประโยชน์ แต่ถูกครอบครวักลุ่มดนอม-ประภาส ซักขวางและแย่งชิงประโยชน์ไปก็ไม่พอใจ" (109: 122) ยิ่งไปกว่านั้น ถึงกับมีผู้ชี้ประเด็นที่มีความสำคัญเกี่ยวกับในแง่ของ "ศักดิ์ศรี" หรือ "เกียรติยศ" ของความเป็นทหารที่ถูกลบหลู่หมิ่นจาก การใช้อำนาจของพันเอกณรงค์ว่า "การใช้อำนาจของพ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ต่อพวกนายทุน

ต่างๆ ก็คือ หรือต่อพวกทหารด้วยกันเองซึ่งมีคนกล่าวว่า คนระเคียบนายพลต้องมาทำความเคารพคนระเคียบนายพัน เป็นเรื่องแปลกในกองทัพ" (4: 258)

นอกจากในกองทัพทหารแล้ว การใช้อำนาจของพันเอกณรงค์ยังก้าวล่วงมาถึงในกรมตำรวจอีกด้วย โดยมีการทำหายพล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้น ผู้ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มคนสำคัญในคณะทหาร ก่อการสังหารในบังคับบัญชาเข้าทำการพังป้อมตำรวจแห่งหนึ่ง กล่าวคือ "การทำหายอธิบดีกรมตำรวจในกรณีทหารพังป้อมตำรวจ ยังเป็นการบ่งชี้ชัดถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มถนน-ประภาสและกลุ่มอื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้น อธิบดีกรมตำรวจไม่ได้รับการต่ออายุราชการ ในขณะที่จอมพลถนอมได้รับการต่ออายุราชการ" (84: 312-313)

กรณีทหารทำลายป้อมตำรวจในสมัยนั้นเป็นเรื่องที่กล่าวขานกันมาก เพราะเป็นเครื่องวัดความเป็นเอกภาพในคณะผู้ปกครองประเทศได้เป็นอย่างดี หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ประชาธิปไตย พิมพ์ไทย เคลื่อนิวส์ ฉบับวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2513 ได้ลงข่าวนี้และพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน ได้มีการเสนอที่จะให้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจพลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในเรื่องนี้ ดังที่ปรากฏในข้อเขียนของนายสมัคร เจริญบุตรเศรษฐ์ เทศมนตรีเทศบาลนครกรุงเทพในช่วงนั้น ดังนี้

กรณีทหารราบที่ 11 มหาดเล็กรักษาพระองค์จำนวนประมาณ 20 คนพร้อมด้วยอาวุธครบมือ ได้ไปพังป้อมตำรวจที่หลักสี่ตำบลบางเขนจนเสียหายแก่ทรัพย์สินของทางราชการ และเป็นที่ระทระทกใจสร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป เพราะการกระทำครั้งนี้ พันโทณรงค์ กิตติขจร บุตรชายหานายกรัฐมนตรีและเป็นบุตรชายของพลเอกประภาส จารุเสถียรมีส่วนพัวพันด้วย โดยที่ทหารที่เข้าไปทำการครั้งนี้ได้กล่าววาทะของพังป้อมตำรวจตามคำสั่งของพันโทณรงค์ กิตติขจร แม่เมือรองอธิบดีกรมตำรวจได้โทรศัพท์ตามไปที่ พันโทณรงค์ก็ได้รับคำยืนยันว่าเป็นผู้สั่งให้พังป้อมตำรวจ เพราะโอรสที่ผู้บังคับบัญชากำรวจนครบาลสั่งย้ายสารวัตรใหญ่บางเขน...

แต่เท่าที่ผ่านมาจนถึงนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้พยายามแก้ตัวแทนบุตรชายตลอดมา ไม่สนใจที่จะรักษากฎหมายของบ้านเมือง แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าช่วยเหลือบุตรชายให้พ้นผิดในคดีอาญาของบ้านเมือง ความเป็นธรรมในสังคมไม่มีแสดงว่าญาติพี่น้องของพลเอกประภาส จารุเสถียรเท่านั้นที่อยู่เหนือกฎหมายของบ้านเมือง หากมีผู้ไปพังป้อมยามตำรวจ เลนบางจะคงดำเนินคดีโดยไม่มีขอแก้ตัวเลย แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกลับกล่าวว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเล็กเป็นเรื่องที่ทหารหยอกเอินตำรวจเลน แต่ตามข้อเท็จจริงแล้วไม่ใช่เป็นเรื่องหยอกล้อกันแต่ประการใด เป็นเรื่องของการขัดผลประโยชน์ในทางคาของเดือนมากกว่า

นอกจากนี้รัฐบาลมิได้แถลงเรื่องนี้เพื่อชี้แจงให้ประชาชนหายตระหนกตกใจ ทำให้ประชาชนหนักแน่นเกรงภัยจากทหารซึ่งไม่เป็นผลดีต่อทหารของชาติโดยส่วนรวมในฐานะที่พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นผู้บัญชาการทหารบกยอมจะต้องรับผิดชอบในเรื่อง

นี้ด้วย แต่การกลับปรากฏว่าทีวีของกองทัพบกและบริษัทไทยโทรทัศน์ได้แพร่ภาพข่าว พันโทณรงค์ กิตติขจร ได้รับความดีความชอบเลื่อนขั้นเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 11 นอกจากนี้ทางตำรวจเองซึ่งเป็นผู้เสียหายกลับไปกินเลี้ยงสังสรรค์สมานรอยร้าวระหว่างตำรวจกับทหาร พฤติการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยไม่จัดการลงโทษผู้กระทำผิดแล้วยังสนับสนุนให้ผู้กระทำการ เยือกฤษฎายของบ้านเมืองชมขวัญประชาชน สร้างอาณาจักรแห่งความกล้าได้รับความดีความชอบเป็นการเยยหยันประชาชนอีกด้วย (110: 409-411)

จึงกล่าวได้ว่า พัฒนาการของความขัดแย้งที่สำคัญประการหนึ่งได้แก่ ความขัดแย้งในกองทัพ อันเป็นฐานอำนาจที่สำคัญที่สุดของคณะผู้ปกครองประเทศ ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือการเล่นพรรคเล่นพวกในการแข่งขันทางด้านความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ โดยเฉพาะบรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่ ผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง มักจะให้ความช่วยเหลือแก่บริวารหรือสมัครพรรคพวกของตน ในขณะที่นายทหารที่ขาดเส้นสาย หรือแม้ว่าจะมี แต่ไม่สามารถที่จะต่อสู้เพื่อความก้าวหน้าทางราชการในตำแหน่งหน้าที่ของตนให้ทัดเทียมกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อร่วมรุ่นเดียวกันเอง จะเกิดความรู้สึกคับข้องใจเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นในกองทัพ อันเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบอย่างเห็นได้ชัดต่อเอกภาพในกองทัพโดยส่วนรวม ดังที่มีผู้อธิบายถึงสภาพการณ์ในกองทัพบก ช่วงระยะเวลาที่จอมพลประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก อันเป็นช่วงระยะเวลายาวนานเพียงพอที่จะทำให้เกิดการสะสมตัวของความขัดแย้งจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อพลเอกถนอม ดิweiseva เข้ามารับตำแหน่งสืบต่อในเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ดังนี้

...ตอนที่ จอมพลถนอม กิตติขจร มาเป็น ผบ.ทบ. นี้ช่วงสั้น แล้วยกมอบให้จอมพลประภาส (จารุเสถียร) ไป แคววจอมพลถนอมนี้ โดยเฉพาะกับกองทัพบก ก็คอยคลาญๆ ว่าในฐานะเป็น ผบ.สูงสุด ก็คอยสอ่อกสอ่อกแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโยกย้ายแต่ละปีนี้ ไม่ใช่จากกองทัพบกส่งมาอย่างไรทานก็เอา ทานเปลี่ยนแปลงมากแต่ละปี แต่ทานก็เชิญจอมพลประภาสมาขึ้นแจงนะว่าที่เปลี่ยนแปลงเพราะว่า จอมพลถนอมรู้จักทหารในกองทัพบกดีกว่าจอมพลประภาส เพราะว่าทานเป็นครู เป็นอาจารย์ โรงเรียนนายร้อยมานาน ทานรู้จักลูกศิษย์ทวนทุกคน แล้วยกควว่าใคร เป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นเสนอมานไม่เหมาะสมทานจะเปลี่ยน เพราะฉะนั้นผมถึงยืนยันว่าก่อนนั้นการแตกแยกเกือบจะเรียกว่าไม่มี เป็นกลุ่มอาจจะมีบางคนที่เขาไม่สมหวัง แล้วเขาก็อาจจะผิดหวังบ้างแล้วก็แสดงอะไรๆ ออกมา แคววที่ระแบงออกเป็นกลุ่ม (ไม่มี) เนื่องจากว่าแต่ละปีทีออกมานั้นค่อนข้างจะยุติธรรมนะ ว่าการขึ้นไปแต่ละชั้นแต่ละตอนนะมันถูกต้องแต่หลังจากนั้นมาแล้วก็เริ่ม อันนี้ก็เริ่มแตกคอกโดยเฉพาะฝ่ายที่ขึ้นมา

อำนาจ มีบทบาทที่หลัง เขาก็คิดว่าคนของเขาไม่ได้รับความเป็นธรรมมาก่อนถึงถึงก็
กันกันขึ้นมา พวกที่ไม่พอใจก็ถึงได้เป็นกลุ่ม ไปตั้งแง่ ไปตั้งกลุ่มกันขึ้นมา นี่ก็เป็นผลร้าย
ขึ้นมาภายหลัง ทำให้กองทัพแตกแยก ซึ่งความจริงก่อนหน้านั้นเรียกว่ามีเอกภาพมาก
ที่เกี่ยวโดยเฉพาะในกองทัพบก (70: 183)

การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 ทำให้ความ
ขัดแย้งในกองทัพเพิ่มสูงขึ้น เพราะมีการกีดกันบุคคลที่เป็นชนชั้นนำบางคนออกไปจากศูนย์อำนาจ
คณะผู้ปกครองที่มีอยู่ก็ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ต่อไป นำไปสู่การโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม
กั๊งที่นายประเสริฐ หรัษ์สุนทร ผู้ใกล้ชิดกับพลโทแสวง เสนาณรงค์ ผู้นำทางการเมืองการทหาร
คนสำคัญของรัฐบาลในขณะนั้น ได้อธิบายว่า

...คณะปฏิวัติที่จอมพลถนอม ทำเอง แล้วถึงถึงพวกเก่า เขาพวกกฤษณ์ (พลเอกกฤษณ์
สีวะรา) ประภาส (จอมพลประภาส จารุเสถียร) ณรงค์ (พันเอกณรงค์ กิตติขจร)
เข้ามา ก็ทำอะไรไม่ได้ แก้อะไรไม่ได้ และพวกนี้ก็แย่งอำนาจกันดุเดือดจนวายเป็น
เลยเป็นก๊กเป็นเหล่าที่จะโค่นกันที่พลเอกกฤษณ์ เขามีความมุ่งหมายมาตั้งแต่คนแล้วใน
การทำรัฐประหารของจอมพลถนอม 17 พฤศจิกายน 14 (2514) กฤษณ์เขาเป็นตัวละครสำคัญ
แล้วเขาต้องการจะเป็นใหญ่ ที่นี้พอเห็นว่าตัวเองจะไปไม่รอด แล้วจอมพลถนอมเองก็
เตรียม ในแบบที่ทำกันมานะจะไปไม่รอดแล้วก็จอมพลถนอมก็จะกลับไปแบบเดิมอีก ความ
ขัดแย้งก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ที่นี้พอเริ่มมีการเคลื่อนไหวของกรรมการนิสิตนักศึกษาโค่นๆ พลเอก
กฤษณ์เขาก็จะหาจังหวะโค่น แล้วพอที่จอมพลถนอมนี้ไปทำพลาดปลดประภาสออกจากจาก
ณ.ทบ. (ผู้บัญชาการทหารบก) ไปตั้งกฤษณ์แทน..... พอเอาประภาสออก เขากฤษณ์
เข้ามา กฤษณ์เขาก็มีความมุ่งหมายอยู่แล้วที่จะโค่นพวกนี้ (จอมพลถนอม) พอเกิดจุดมุน
ขึ้นแล้ว จอมพลถนอมก็เกิดใจเสียไปช่วยทำอะไรไม่ได้ กฤษณ์ก็เลยบังคับ (70: 121)

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเพราะการรวมศูนย์อำนาจของกลุ่มถนอม-ประภาส ที่ใช้
ความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติและการใช้อำนาจเกินขอบเขตของพันเอกณรงค์ จนผู้นำคนอื่น ๆ
ในคณะทหารเกิดความไม่พอใจขึ้นอย่างมาก ก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มีการวาง
แผนในการโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม จากนายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคน กล่าวคือ

ในการตอบโต้ต่อการใช้อำนาจอย่างก้าวร้าวของณรงค์ มีข่าวว่านายทหารหลายคน
รวมทั้งประเสริฐ (รุจิรวงศ์) และพลตรีวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ได้ชักจูงให้พลเอกกฤษณ์ยึด
อำนาจจากถนอมและประภาสในกลางปี 2516 แต่พลเอกกฤษณ์ไม่เต็มใจที่จะกระทำ
เนื่องจากไม่มีเหตุผลเพียงพอในการทำรัฐประหาร (111: 148)

กลุ่มถนอม-ประภาสก็ทราบถึงข่าวนี้ ถึงที่จอมพลประภาส ได้เล่าว่า

...เราได้ข่าวว่าบุคคลที่คบคิดกัน ถึงขั้นประชุมดำเนินการอะไร ต่างๆ ผมก็ได้เข้าไป
ติดตามเรื่องนี้จนถึงตัวบุคคล ได้เห็นชัด มีการประชุม และเรื่องประชุมนั้นเป็นเรื่องที่
จะล้มล้างรัฐบาลจริงๆ ซึ่งผมก็เห็นว่าคนที่คิดนั้นก็เป็นความหวังดี... แต่เขาเข้าใจผิด

ไม่เข้าใจ ส่วนมากเป็นเรื่องของการเกิดขึ้นตัวบุคคลบางคนในคณะรัฐบาล เป็นเรื่องที่
ไม่ว่าจะหาผมก็โคตคอกกับบุคคลในคณะที่จะคิดล้มล้างรัฐบาล บอกให้เลิกเสีย เรื่องที่
ลือกันว่าเข้าใจผิดเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างนี้ เรื่องนั้นๆ เป็นอย่างนั้น ชี้แจงให้เขาฟัง คิด
จะให้เขาเลิกกลางไป เขาก็รับปากแต่เขากลับซ่อนเร้นหนักยิ่งขึ้นไปอีก (70 : 119-120)

จากคำบอกเล่าดังกล่าวข้างต้นได้ชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งใน
คณะทหารอย่างเปิดเผย ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตจากคำบอกเล่าข้างต้นว่า

...ถึงแม้จอมพลประภาส จะไม่ได้ระบุว่ากลุ่มใดหรือผู้ใดเป็นผู้คิดล้มล้างรัฐบาลขณะนั้น
แต่ก็ทำให้เราเข้าใจว่ากลุ่มบุคคลที่จอมพลประภาสกล่าวถึงนั้น จะคงมีความใกล้ชิดกับ
รัฐบาลขณะนั้นพอสมควรและมีความไม่พอใจบุคคลบางคนในรัฐบาล และที่สำคัญ คือ
จอมพลประภาสทราบว่ายากลุ่มบุคคลเหล่านั้น เป็นใครถึงกับมีการติดต่อกับบุคคลที่คิด
ล้มล้างรัฐบาล เพื่อทำความเข้าใจ ให้เลิกล้มล้างความคิดที่จะล้มล้างรัฐบาลเสีย แต่ไม่เป็น
ผลสำเร็จ นั้นหมายความว่า เป็นไปไค้มากที่บุคคลกลุ่มนั้นจะเป็นกลุ่มที่อยู่รวมรัฐบาลเกี่ยว
กันกับจอมพลประภาส ความเป็นไปไค้มากเหมือนคำสัมภาษณ์ของจอมพลถนอม กิตติขจร
จะสนับสนุนโดยทางอ้อม ซึ่งได้ชี้ถึงความขัดแย้งภายในกลุ่มที่มีอำนาจขณะนั้นอย่างค่อนข้าง
ตรงไปตรงมาว่า "คุณประเสริฐ (พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์) แต่ไม่พอใจ
ผมอย่างมาก ตอนที่ผมไม่ค่อยอายุการเป็นอธิบดีกรมตำรวจ นั้นแหละผมเข้าใจว่าแกมีความ
สนใจอยู่ด้วย" ขณะนี้เราจะเห็นว่าความขัดแย้งภายในโครงสร้างของกลุ่มที่มีอำนาจ
ปรากฏออกมาชัดเจนถึงคำบอกเล่าของจอมพลถนอมซึ่งระบุถึงความขัดแย้งของพลตำรวจเอก
ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ที่มีต่อจอมพลถนอม ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มที่มีอำนาจในขณะนั้น (70 : 120)

นอกจากนี้ ในเหตุการณ์ในช่วงที่มีการใช้ความรุนแรงจนเกิดการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นั้น ก็มีการยืนยันว่า มีนายทหารระดับนายพล
เป็นแกนนำในการโค่นล้มรัฐบาลถนอม-ประภาส โดยการให้ความสนับสนุนกับขบวนการนิสิต
นักศึกษาที่ทำการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ในช่วงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 จนเกิดวิกฤตการณ์
ทางการเมืองขึ้น ดังที่พันโทสัญญา บุณทริกสวัสดิ์ ได้กล่าวภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
ในปีพ.ศ.2516 ในการสัมภาษณ์เนื่องในวาระครบ 50 ปีของระบอบประชาธิปไตย ว่า "แกน
ไส้ในที่เป็นการช่วยกันนี้แหละคะ เป็นตัวนำในการโค่นล้ม 14 ตุลานั้น พลเอกคนหนึ่ง และ
พลโทอีกคนหนึ่ง เป็นแกนฝ่ายทหารที่ช่วยสนับสนุนพลังของฝ่ายนิสิตนักศึกษาในการโค่นล้ม 2
จอมพล"(112 : 437)ซึ่งจอมพลถนอม กิตติขจรเองก็ได้กล่าวถึง "มือที่สาม" ในเหตุการณ์
ที่สนับสนุนวุ่นวายในช่วงนั้น ในตอนหนึ่งของหนังสือที่ระลึกในวันคล้ายวันเกิดครบ 6 รอบของ
ตนเองว่า

ในระหว่างเหตุการณ์ 10-14 ตุลาคม ได้มีผู้เห็นบุคคลแต่งเครื่องแบบชุดเขียว
เที่ยวยิงเขาไปในหมู่คน ในโรงพยาบาล แม่แต่ในหมู่ทหาร นอกจากพวกนั้นแล้ว ก็มี
อีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาในลักษณะนักศึกษา ประชาชน แต่มีท่าทางบีบบังคับเหมือน
เพิ่งออกมาจากป่า (45 : 76)

การที่มี "มือที่สาม" ซึ่งมีการยืนยันว่าเป็นนายทหารระดับนายพล เข้าร่วมในการโค่นล้มระบอบการปกครองของกลุ่ม "ถนน-ประภาส" ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้น นับว่ามีความสำคัญต่อความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงนั้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากหากไม่มี "ทหาร" เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้ว ขบวนการนักศึกษา จะไม่สามารถประสบความสำเร็จในการล้มล้างรัฐบาลถนน-ประภาสได้เลย ทั้งนี้ก็ด้วยความ เป็นจริงที่ว่า รัฐบาลถนน-ประภาส เป็นรัฐบาลที่มีความมั่นคงในอำนาจทางการเมืองการทหารมากที่สุดรัฐบาลหนึ่งในประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองไทย พร้อมทั้งไปตั้งกำลังทางทหาร และตำรวจ มีอำนาจทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่งสมบูรณ์ และที่สำคัญในทางการเมือง คือมีความชอบธรรมทางกฎหมาย แม้ว่าจะขาดความถูกต้องชอบธรรมในทางความรู้สึกนึกคิด ของประชาชน "บางส่วน" ก็ตาม

วิธีการเข้าร่วมทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวของ "ทหาร" อันเป็นผลให้กลุ่ม "ถนน-ประภาส" ต้องสูญเสียอำนาจไปนั้น ก็คือ การวางตัว เป็นกลาง หรือวางเฉยต่อการใช้กำลังรุนแรงในการปราบปรามผู้ก่อการโค่นล้มรัฐบาล อันเป็นการชักคำสั่งผู้บังคับบัญชา โดยการอ้างว่าเป็นคำสั่งที่ชั้คต่อกฎหมาย ในการที่จะปราบปรามประชาชนที่ไม่ได้กระทำความผิด ดังนั้น รัฐบาล "ถนน-ประภาส" จึงต้องประสบกับการสิ้นสุดอำนาจลงในที่สุด เนื่องจาก "ทหาร" ที่ไม่ยินยอมที่จะเป็นเครื่องมือในการผจญรักษาอำนาจให้กับรัฐบาลอีกต่อไป ดังที่พันโทสุวัชรย์ บุตรศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ในข้อเขียน ของตนตอนหนึ่งว่า

มวลชนที่ถูกฮือขึ้นโดยการนำของศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จะไม่มีวันโค่นล้มอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งปึกหลักอย่างมั่นคงอยู่บนฐานทางการเงิน กลไกของรัฐ และฐานทางทหาร หากไม่โค่นล้มการชั้คแย้งอย่างรุนแรง ในหมู่บริวารของสองจอมพล

มีทหารหลายระดับ เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแยบยลในการก่อ และขยายสถานการณ์จนลุกลามใหญ่โต และในขั้นสุดท้าย ทหารนั้นเองที่ปฏิเสธการเป็นฐานอำนาจให้สองจอมพลปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งรัฐบาลและผู้บัญชาการทหารสูงสุด (21 : 122)

ดังนั้น การที่ทหารเข้าร่วมในการโค่นล้มรัฐบาล "ถนน-ประภาส" จึงเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด โดยมีรากฐานมาจากความชั้คแย้งในเชิงอำนาจและผลประโยชน์ ทั้งในกองทัพทหาร และในรัฐบาล เป็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองการทหารในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในช่วงนั้นเป็นสำคัญ

ความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำพลเรือน

นอกจากความแตกแยกในกองทัพแล้ว ความแตกแยกในศูนย์อำนาจที่มีความสำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือ ความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำพลเรือน ซึ่งในค่านหนึ่งปรากฏออกมาในรูปของสภาพความขัดแย้งภายในพรรคสหประชาไทย อันเป็นพรรคการเมืองที่คณะทหารผู้ปกครองประเทศได้จัดตั้งขึ้น เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 อันนำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2512 โดยที่ผู้ซึ่งเริ่มค่นในการก่อตั้งพรรคสหประชาไทยทั้งหลาย ส่วนมากจะเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ที่ยังรับราชการในกองทัพอยู่ในขณะนั้น ทำให้ความขัดแย้งแตกแยกในกองทัพ ได้ลุกลามตามมาในพรรคสหประชาไทยด้วย รายชื่อผู้ริเริ่มในการก่อตั้งพรรคสหประชาไทย มีดังนี้ (113: 2)

1. จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี และผู้บัญชาการทหารสูงสุด
2. พลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบก
3. นายพจน สารสิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
4. พลโทพงษ์ ปุณณกันต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
5. พลเอกจิตติ นาวีเสถียร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร
6. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมและเสนาธิการทหาร
7. ม.ด.ชูชาติ กำภู รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ
8. นายทวี แร่งขำ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
9. พลเอกกฤษณ สีวะรา รองผู้บัญชาการทหารบก
10. พลโทแสวง เสนาณรงค์ เสนาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
11. พลตำรวจโทพิชัย กุลละวณิชย์ วุฒิสมาชิก
12. นายมาลัย หุวะนันทน์ ที่ปรึกษาและอดีตรองปลัดกระทรวงมหาดไทย
13. พลเอกถนอม ปุณณกันต อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
14. พลเรือเอกจรูญ เฉลิมเกียรติ ผู้บัญชาการทหารเรือ
15. พลอากาศเอกบุญชู จันทร์เบกษา ผู้บัญชาการทหารอากาศ

จากรายชื่อผู้ริเริ่มจัดตั้งพรรคสหประชาไทยดังกล่าวข้างต้นนี้ ก็จะพบว่า พรรคสหประชาไทยเป็นพรรคการเมืองของชนชั้นนำที่เป็นข้าราชการ ทำให้พรรคต้องมีฐานะในทางการเมืองที่เป็นพรรครัฐบาลเท่านั้น เพื่อที่จะสานความต่อเนื่องในอำนาจทางการเมืองการปกครองให้สามารถดำรงคงอยู่ได้ต่อไป ในสภาพที่มีความคงตัวมากที่สุด แต่

ความขัดแย้งในกองทัพทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มภายในพรรค โดยสามารถแบ่งกลุ่มสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎร ตามผู้นำกลุ่มต่างๆ ได้ดังนี้ (114: 255)

กลุ่มต่างๆ ในพรรคสหประชาไทย หัวหน้ากลุ่ม	จำนวนสส.ในกลุ่ม	
	2512	2514
จอมพลถนอม-สง่า กิตติขจร-แสวง เสนาณรงค์	30	55
พลเอกประภาส จารุเสถียร	25	50
พลเอกกฤษณ์ สีวะรา	10	10
พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์	5	5
พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์	5	5
รวม	75	125

ความขัดแย้งในกองทัพทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มขึ้นในพรรครัฐบาลถึงกล่าวข้างกัน
ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงการขัดแย้งแตกแยกในรัฐบาล จนเกิดการ "กบฏ" หรือ "ลอบอำนาจ"
ของผู้นำกลุ่มบางคน โดยกลุ่ม "ถนอม-ประภาส" ซึ่งกระทำไปเพื่อความมั่นคงของอำนาจ
ของกลุ่มของตน เนื่องจากกลุ่ม "ถนอม-ประภาส" ก็รู้ดีว่าการรวมศูนย์อำนาจของกลุ่มคน
ได้สร้างความไม่พอใจให้กับผู้นำกลุ่มคนอื่นๆ อย่างแน่นอน เพราะเป็นการจำกัดอำนาจของ
ผู้นำกลุ่มคนอื่นโดยตรง ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า

ภายในกลุ่มผู้นำทางทหารและผู้นำรัฐบาลเองก็เกิดความขัดแย้งขึ้น เริ่มจากการเป็น
เอกภาพระหว่างกลุ่ม ถนอม-ประภาส กับกลุ่มทหาร ตำรวจ คือ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา
พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ และพล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ ซึ่งถูกปิดกั้นการก้าวไปสู่
ตำแหน่งที่สูงขึ้นทางทหาร เนื่องจากการคออวยุทธการ ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร
สูงสุด และผู้บัญชาการทหารบกของจอมพลถนอมและจอมพลประภาส (79: 215)

การจำกัดอำนาจบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองการทหารคนอื่นๆ ของกลุ่มถนอม-
ประภาส จะพบได้จากข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรายชื่อรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดต่างๆ นับแต่
คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 (7 มีนาคม พ.ศ.2512-16 พฤศจิกายน พ.ศ.2514) จนถึงคณะ
รัฐมนตรีชุดที่ 34 (30 พฤษภาคม พ.ศ.2517-14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2518) (115: 136-
141) และรายชื่อบุคคลในคณะปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 (115: 348)

พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
ในคณะรัฐบาลชุดที่ 31 (7 มีนาคม พ.ศ.2512-16 พฤศจิกายน พ.ศ.2514) เป็นรอง
ผู้อำนวยการ กองอำนวยการฝ่ายทหาร ในคณะปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 และ
ดำรงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในคณะรัฐบาลชุดที่ 32 (18 ธันวาคม
พ.ศ.2515-14 ตุลาคม พ.ศ.2516) (116: 6-10, 117: 5-9)

ที่น่าสังเกตคือ พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในคณะรัฐบาลชุดที่ 33 (16 ตุลาคม พ.ศ.2516-22 พฤษภาคม พ.ศ.2517) โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (118: 479-483)

ในลักษณะเดียวกันนี้ พล.ต.ท.พิชัย จุลละวณิชย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร ในคณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร แต่หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร ในคณะรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

พล.ร.อ.ถวิล รายนานนท์ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการ กองอำนาจการฝ่ายทหาร ในคณะปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ในคณะรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร แต่หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ก็ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ในคณะรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ถึง 2 ชุด (117: 5-9, 118: 479-483, 119)

พลโทแสวง เสนาณรงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงในสำนักนายกรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลจอมพลถนอม แต่หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ก็ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

พล.ร.ต.ชลี สินธุโสภณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม ในคณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร แต่หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ในรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

พลจัตวาชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร แต่หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ถึง 2 ชุด

ความขัดแย้งในคณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก่อนการยึดอำนาจรัฐในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 นั้น ได้แสดงออกในรูปของการโจมตีซึ่งกันและกัน ระหว่าง พล.อ.ถนอม คอมนันท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับนายบุญชนะ อัดฉากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ซึ่งปรากฏในบันทึกของนายบุญชนะ อัดฉากร ดังนี้

ครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2513 ข้าพเจ้าได้ทำบันทึกเสนอท่านนายกรัฐมนตรีจอมพลถนอม เกี่ยวกับนโยบายและมาตรการในการพัฒนาเศรษฐกิจว่า การที่กระทรวงการต่างประเทศได้บอกเลิกสนธิสัญญาที่รัฐบาลไทยทำไว้กับรัฐบาลต่างประเทศทั้งหมดนั้นยอม

มีผลกระทบต่อการที่ชาวต่างประเทศจะมาลงทุนในประเทศไทย ข้าพเจ้าได้เสนอว่า นำที่
กระทรวงการต่างประเทศจะไต่ถามเรื่องนั้นขึ้นมาทบทวน และดำเนินการแก้ไข แล้วรีบ
ทำสนธิสัญญากับนานาประเทศใหม่ให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว...

21. ทานนายกรัฐมนตรี ได้อ่านบันทึกของข้าพเจ้าเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในที่ประชุม
คณะรัฐมนตรี คุณณัติเห็นข้าพเจ้าพูดถึงกระทรวงการต่างประเทศ เช่นนั้นก็โกรธมาก
ไต่ถามว่าจากถั่วร้าวคอกข้าพเจ้าหลายประการ โดยกล่าวหาว่าข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรี
เศรษฐกิจแต่ไม่รู้อะไรเลย ฯลฯ

22. ข้าพเจ้าได้ชี้แจงเหตุผลในทางวิชาการโต้ตอบหลายประการ และบอกด้วยว่า
ถ้าจะนับชั่วโมงการเรียน เศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ
ข้าพเจ้าก็เรียนมากกว่าคุณณัติ ถ้าจะนับชั่วโมงการสอนวิชา เศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัย
รวมตลอดถึงการทำงานเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจต่างๆ ข้าพเจ้าก็สอนมากกว่าและ
ทำงานมากกว่าชั่วโมงกว่า ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความรู้ทางเศรษฐกิจมากกว่าคุณณัติหลายเท่า

23. คุณณัติโกรธที่ข้าพเจ้าดูหมิ่นเขาในทางวิชาการ เช่นนั้น ได้กล่าวคำหยามหา
ว่าข้าพเจ้าพูดแบบมวยวัด ฯลฯ

24. ข้าพเจ้าไม่ยอมให้เรื่องสงบง่ายๆ ได้โต้แย้งว่าข้าพเจ้าชี้แจงข้อสงสัยเหตุผล
ข้าพเจ้ามีโคตอสูแบบมวยวัด ถ้าจะมีใครสูแบบมวยวัดก็คงเป็นคุณณัตินั่นเอง
ก่อนที่จะคุณณัติจะพูดจากต่อไป ทานนายกรัฐมนตรีจอมพลถนอมได้โบกมือโบกไม่ให้
คุณณัติและข้าพเจ้าหยุดโต้เถียงกัน เรื่องจึงเป็นอันยุติ

หลังจากการโต้เถียงด้วยถ้อยคำหยามคายไร้สาระ เราทั้งสองก็ตึงๆ กันไปพักหนึ่ง
ผู้สันทัดกรณีบอกว่าในคณะรัฐมนตรีในอดีต ไม่เคยมีการโต้เถียงกันรุนแรงเผด็จรอนอย่าง
นี้มาก่อนเลย...

ในวันอังคารที่ 16 พฤศจิกายน 2514 มีการประชุมคณะรัฐมนตรีตามปกติ เมื่อประชุม
จนเสร็จจึงได้วาระปกติแล้ว จอมพลถนอม นายกรัฐมนตรีก็ยกเรื่องหนังสือบันทึกของทูตไทย
ของข้าพเจ้าขึ้นพูด คุณณัติได้ชี้แจงรุนแรงว่า ข้าพเจ้าเขียนข้อความเท็จ ข้าพเจ้าก็
ยืนยันว่าเป็นความจริงทุกประการ คุณสงว กิตติขจร รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศบอกว่า
ข้าพเจ้าบันทึกข้อความพิมพ์จำหน่าย ทำให้เกิดความแตกแยกในคณะรัฐมนตรี สุ่มควรจะ
ลาออก ข้าพเจ้าก็บอกว่า ข้าพเจ้าก็คิดจะลาออกเหมือนกัน ใคนำความเรียนทานนาย
กรัฐมนตรีฯ แน่ว่าควรรอออกไปก่อน พลเอกพงษ์ วัฒนกันต์ รัฐมนตรีว่าการคมนาคมบอกว่า
ข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ก็คงอยากบันทึกไว้เป็นความรู้เท่านั้น จอมพลประภาส จารุเสถียร
รองนายกรัฐมนตรีบอกว่าเรื่องนี้ควรจะให้เขาถ่มเพียงแค่นั้น (120 : 207-208, 211)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันไปสู่การชกอกันจรัฐโดยคณะทหารใน
วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ถึงที่นายบุญชนะ อัครถาวร ได้บันทึกไว้ว่า

...16 พฤศจิกายน 2514 ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีตามปกติ เรื่องสุดท้ายก่อนเลิก
ประชุมก็คือ เรื่องเกี่ยวกับหนังสือบันทึกทูตไทยของข้าพเจ้า ซึ่งมีการอภิปรายกันอยู่
อย่างนอยก็ 40 นาที

5. รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศมีความเห็นว่า หนังสือของข้าพเจ้าเป็นความเท็จ
เป็นการเปิดเผยข้อเท็จจริงบางอย่าง ซึ่งอาจมีผลเสียหายต่อรัฐมนตรีช่วยว่าการ

ต่างประเทศ (ส่งฯ กิจกิจจร) ขอทราบเหตุผลของข้าพเจ้าในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ และเห็นว่าข้าพเจ้าไม่ควรทำอย่างยิ่ง สมควรลาออกจากคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (พงษ์ ภูมณรัตน์) เห็นว่า ข้าพเจ้าเป็นครูบาอาจารย์ คงมุ่งหมายแต่เพียงจะให้พิมพ์เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ รัฐมนตรีว่าการพัฒนาการแห่งชาติ (พจน์ สารสิน) เห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนชอบพิมพ์หนังสือเรื่องต่างๆ ที่ได้ไปปฏิบัติราชการมาอยู่เสมอ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (สุกิจ นิมมานเหมินทร์) เห็นว่า เอกสารที่ข้าพเจ้าพิมพ์ไม่เหมาะสมแก่กระดาษ รองนายกรัฐมนตรี (ประภาส จารุเสถียร) เห็นว่าเจตนาของผู้พิมพ์คงไม่ใช่เพื่อให้เกิดการแตกราว สมควรจะให้เรื่องต่างๆ เป็นอันยุติ

6. ข้าพเจ้าได้ชี้แจงว่า ข้าพเจ้าไม่ได้พิมพ์หนังสือนี้เอง แต่บรรพบุรุษญาติมิตรที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ขอไปพิมพ์... ถ้าคณะรัฐมนตรีเห็นว่าข้าพเจ้าทำผิดก็ยินดีลาออกจากตำแหน่ง...

7. คณะรัฐมนตรีไม่ได้มีมติอย่างไรในเรื่องนี้ เมื่อเลิกประชุมแล้ว นายกรัฐมนตรีได้เรียกประชุมวงใน มีท่านรองนายกรัฐมนตรี ท่านรัฐมนตรีว่าการคมนาคม (เสนาธิการทหาร ทวี จุลละทรัพย์) รัฐมนตรีว่าการสาธารณสุข (ประเสริฐ รุจิรวงศ์) รัฐมนตรีว่าการพัฒนาการแห่งชาติ (พจน์ สารสิน) ได้ทราบภายหลังว่า การประชุมครั้งนี้เป็นการประชุมเพื่อสำรวจและทบทวนนโยบายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยในทางการเมืองภายในของประเทศ เพราะมีกรณีผู้แทนพรรค สปท. บางคนยื่นคำขาดขอให้รัฐบาลตั้งงบประมาณเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการพัฒนาจังหวัดของตน ถ้าไม่ตั้งให้ก็จะงดการออกเสียงสนับสนุนรัฐบาลเกี่ยวกับงบประมาณประจำปี 2514

8. ความจริงพฤติการณ์ของผู้แทนพรรค สปท. ที่มีบังคับรัฐบาลนั้น รัฐมนตรีแต่ละคนรู้สึกเป็นอย่างไรในขณะนั้นว่ามีอยู่เป็นอันมาก ความสามัคคีภายในพรรคค่อนข้างอ่อน ความสามัคคีภายในระหว่างผู้นำทางการเมืองก็ไม่เข้มแข็ง ความสนับสนุนระหว่างกระทรวงคอกกระทรวงก็หย่อนยานมาก เหตุการณ์ดังกล่าวนี้มีจุดเริ่มต้นมานานกว่า 1 ปีแล้ว รัฐมนตรีฝ่ายทหารมักจะพูดที่เล่นที่จริงอยู่เสมอว่าจะควรรยุ (สลา) หรือควรรจะยึด (อำนาจ) กันเสียที ซึ่งแสดงถึงความเหนื่อยหน่ายต่อภาวะทางการเมืองในขณะนั้น...

11. ชาวไทแพรสะพัดไปอย่างรวดเร็วทั้งในประเทศและต่างประเทศ หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 18 พฤศจิกายน 1971 ได้ลงข่าวการรัฐประหารยึดอำนาจครั้งนี้ว่า มีเหตุอยู่หลายประการ เขาอ้างว่าหนังสือบันทึกของไทย ของข้าพเจ้าเป็นคนเหตุอันหนึ่ง

12. โคมิศศาสตราจารย์และชาวต่างประเทศหลายคนถามข้าพเจ้าในเรื่องนี้ว่า หนังสือบันทึกของไทยของข้าพเจ้ามีส่วนทำให้เกิดการยึดอำนาจ เมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 จริงหรือไม่ ข้าพเจ้าได้ตอบว่า อาจเป็นได้.....

It might have been the last straw that broke the camel's back.
(121: 567-568)

ความขัดแย้งทางการเมืองภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศนั้น เป็นลักษณะที่
 แฝงตัวอยู่ควบคู่ไปกับความมั่นคงและเป็นเอกภาพของชนชั้นปกครองในขณะนั้น กล่าวคือ
 เมื่อกลุ่ม "ถนน-ประชาส" ขึ้นสู่อำนาจ ก็ได้มีการใช้การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำกลุ่มอื่นๆ
 โดยเฉพาะการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว และการแลกเปลี่ยนในทางผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน
 เมื่อเกิดการ "ขัดผลประโยชน์" เนื่องจากกรรรวมศูนย์อำนาจแบบครอบครัวของกลุ่มถนน-
 ประชาส ความขัดแย้งแตกแยกก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากความขัดแย้งในคณะทหารด้วยกันเองแล้ว ความขัดแย้งที่เกิดจากกลุ่ม
 ผลประโยชน์ ที่อยู่ภายนอกกลุ่มผู้ปกครองประเทศก็มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงที่มีการเกิดเหตุการณ์สับสนวุ่นวายขึ้น ดังที่มีการเผาศำนัก
 งานคณะกรรมการศึกษาและประเมินผลการปฏิบัตินิติราชการ (กตป.) ที่สี่แยกคอกวัว ถนน
 ราชดำเนินกลาง ซึ่งในที่สุดก็กลายเป็นปัญหาว่า กลุ่มใดเป็นผู้กระทำ ข้อสังเกตหนึ่งคือ ผู้
 ที่เสียประโยชน์จากการทำงานของกตป. เป็นผู้กระทำ โดยอาศัยสถานการณ์การรณรงค์ของ
 ขบวนการนักศึกษาเป็นเครื่องมือ กล่าวคือ

...ผลประโยชน์นี้เรื่องใหญ่มาก ผมว่า เท่าที่ผมทราบใน ก.ต.ป. ก็มีมากกว่านี้อีก
 มากกว่าที่เล่าไม่ใช่ว่าศาลอยางเดียว หลายอย่าง...นี่เป็นเหตุผลที่เขว (ผู้เสีย
 ประโยชน์จากกลุ่มจอมพลถนน) ท้องเผา ก.ต.ป. ...นักศึกษาแกล้มใจของการจะ
 เผา เผาทำไม มันไม่คุ้มผลเกี่ยวกับ (การเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษา) คน
 ที่เผา ก.ต.ป. คือมือที่สาม ซึ่งรู้ว่าหลักฐานที่จะมัดตัวพวกเขานอยู่ที่นั่น มีทั้งพยานาย
 ธนาคารซึ่งโก่งหรือว่าไม่เสียภาษีอะไรต่ออะไรนี่นะครับ หาง ก.ต.ป. ก็ไปรวบรวม
 หลักฐานโคมมาเยอะเยอะเลย แล้วเขา (รัฐบาล) เตรียมที่จะเล่นงานอยู่แล้ว นาย
 ธนาคารบางคนนี่ก็อยู่ที่นั่น เรื่องเพชรที่ผมขี้แจงให้ฟังมา หลักฐานก็อยู่ที่นั่น ของ
 ผู้ใหญ่ มันมีอีกหลายเรื่อง...คือหลักฐานทั้งหมด การโก่งกินทุจริตอะไรต่างๆ มัน
 อยู่ที่นั่นทั้งนั้นแล้ว เขาก็คิดว่าจะมีการหยอกล้อออกมาดำเนินการเป็นเรื่อยๆ ออกไป
 เพราะฉะนั้น ก.ต.ป. จึงต้องถูกเผา (70: 122)

ดังนั้น การกระทำดังกล่าวจึงมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นการกระทำของกลุ่มผล
 ประโยชน์ ที่อยู่ภายนอกคณะทหารผู้ปกครองประเทศ แต่ได้สูญเสียผลประโยชน์จากการทำงาน
 หรือการใช้อำนาจของกลุ่ม "ถนน-ประชาส" จึงฉวยโอกาสจากสถานการณ์ กระทำการ
 เพื่อให้โคม่าซึ่งประโยชน์ของตน หรือกลุ่มของตนเอง ดังที่นายจุฑัย พิมพ์ใจชน นักการเมือง
 คนสำคัญในช่วงนั้น ได้ให้ข้อสังเกตว่า

...เรียกว่าผลประโยชน์ร่วมกันเหมือนกัน นักศึกษาก็มีผลประโยชน์ของบ้านเมืองนะครับ
 ที่ท้องคอกวัว พวกนั้น (ผู้เสียประโยชน์จากก.ต.ป.) ก็มีผลประโยชน์ของตัวเองที่จะถูก
 ทำลายหลักฐาน ทำลายอำนาจพวกนี้ (พวกจอมพลถนน จอมพลประชาส) ไป แล้วอ้าว

ก็จะไ้มาที่อำนาจใหญ่กว่าพวกนั้น (70: 123)

โดยสรุป ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในสังคมการเมืองกึ่งกล่าวข้างต้นนี้ ได้ส่งผลในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เกิดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ด้วยการโค่นล้มอำนาจของระบอบการเมืองการปกครองรวมศูนย์แบบครอบครัว ของกลุ่ม "ถนน-ประชาส" ซึ่งมีการใช้อำนาจและทำการรวบรวมอำนาจทางการเมืองการปกครอง และการทหาร ตลอดจนผลประโยชน์ความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งฐานะตำแหน่งทางสังคม อันเป็นสิ่งที่มียู่อย่างจำกัดในสังคมการเมืองทุกหนแห่ง ไว้เพียงแคในกลุ่มตระกูลและผู้ใกล้ชิดของคนแต่กลุ่มเดียวเท่านั้น เป็นการสร้างความไม่พึงพอใจและความคับข้องใจให้กับผู้นำกลุ่มคนอื่นๆ ภายในคณะทหารผู้ปกครองประเทศในช่วงเวลานั้น รวมถึงออกไปถึงบรรดากลุ่มนักธุรกิจการค้าต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในระดับกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์จากการผูกขาดของกลุ่ม "ถนน-ประชาส" เป็นอย่างมาก ชี้นำสังคมการเมืองไปสู่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในที่สุด

...เราอาจตั้งกฎทั่วไป ซึ่งไม่มีวัน หรือน้อยครั้งนักที่จะนำมาปรับใช้ไม่ได้ว่า ใครก็ตามที่ทำให้ผู้อื่นมีอำนาจมากเป็นผู้ทำลายตัวเอง เพราะอำนาจถ้าไม่เกิดขึ้นโดยความสามารถก็โดยกำลัง ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้ย่อมเป็นที่ไม่พอใจของผู้ที่มีอำนาจขึ้นมา (53: 20)

แมคเคียเวลลี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย